

**Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Neveléstudományi mesterszak**

Egyetemre jutás és tanárképzés a két világháború között

**Cserba Aranka és Márton Imre hagyatékából származó dokumentumok
mikrotörténeti vizsgálata**

**Témavezető:
Dr. Szabolcs Éva**

**Szerző:
Kávai Katalin**

**Budapest
2014**

Tartalomjegyzék

1	BEVEZETÉS.....	2
1.1	TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA.....	2
1.2	A KUTATÁS CÉLJA, ELŐFELTEVÉSEK.....	2
1.3	MÓDSZEREK	4
1.4	MIKROTÖRTÉNETI ELEMZÉS ELMÉLETI, TÖRTÉNETI HÁTTERE	5
2	TÖRTÉNELMI HÁTTÉR.....	6
2.1	A VIZSGÁLT KORSZAK MAKROTÖRTÉNETI ELEMZÉSE:	6
2.2	TÁRSADALOM.....	7
2.3	A KULTURÁLIS ÉLET ÉS AZ ÉLETMÓD VÁLTOZÁSAI:	8
2.4	OKTATÁS:.....	12
2.5	TANÁRKÉPZÉS:	15
2.6	ADALÉKOK A PÉCSI ERZSÉBET EGYETEM TÖRTÉNETÉBŐL:	17
3	NŐNEVELÉS KÉRDÉSEI A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT:	18
3.1	NŐK EGYETEMRE JUTÁSA	18
3.2	NÉHÁNY BÁTOR NŐ, AKI DIPLOMÁT TUDOTT SZEREZNI:	21
4	MÁRTON IMRE HAGYATÉKÁBÓL SZÁRMAZÓ DOKUMENTUMOK MIKROTÖRTÉNETI VIZSGÁLATA:.....	23
4.1	GIMNÁZIUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY	23
4.2	KIEGÉSZÍTŐ ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY	25
4.3	JELENTKEZŐKÖNYV:	26
4.3	EGYETEMI VÉGBIZONYÍTVÁNY:.....	27
4.4	DIPLOMA	28
4.5	MÁRTON IMRE CSALÁDJA, ÉLETPÁLYÁJÁNAK VÁZLATA:	29
5	CSERBA ARANKA HAGYATÉKÁBÓL SZÁRMAZÓ OKIRATOK MIKROTÖRTÉNETI VIZSGÁLATA:.....	32
5.1	LEÁNYGIMNÁZIUMI BIZONYÍTVÁNY	32
5.2	LEÁNYLÍCEUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY	34
5.3	KIEGÉSZÍTŐ ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY	36
5.4	EGYETEMI LECKEKÖNYV	37
5.5	EGYETEMI JELENTKEZŐKÖNYV	40
5.6	CSERBA ARANKA CSALÁDJA, ÉLETPÁLYÁJA:	43
6	ÖSSZEGZÉS:	45
7	FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:	47
8	MELLÉKLETEK:	49
8.1	RÉSZBEN STRUKTURÁLT FÓKUSZCSPORTOS BESZÉLGETÉS SZÖVEGE:.....	49
8.2	CSERBA ARANKA ÖNÉLETRAJZÁNAK SZÖVEGE:	54
8.3	MÁRTON IMRE GIMNÁZIUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNYA	55
8.4	MÁRTON IMRE KIEGÉSZÍTŐ ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNYA	56
8.5	MÁRTON IMRE EGYETEMI VÉGBIZONYÍTVÁNYA	56
8.6	MÁRTON IMRE TANÁRI DIPLOMÁJA	57
8.7	CSERBA ARANKA LEÁNYGIMNÁZIUMI BIZONYÍTVÁNYA.....	58
8.8	CSERBA ARANKA LEÁNYLÍCEUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNYA.....	58
8.9	CSERBA ARANKA KIEGÉSZÍTŐ ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNYA	59
8.10	CSERBA ARANKA EGYETEMI LECKEKÖNYV1	59
8.11	CSERBA ARANKA EGYETEMI LECKEKÖNYV2	60
8.12	CSERBA ARANKA EGYETEMI LECKEKÖNYV3.....	60
8.13	CSERBA ARANKA EGYETEMI JELENTKEZŐKÖNYV	60
8.14	CSERBA ARANKA KÉPE AZ EGYETEMI DIÁKIGAZOLVÁNYÁBÓL	61
8.15	MÁRTON IMRE GYAKORLÓ TANÁRKÉNT SZEGEDEN	61
8.16	MÁRTON IMRE FŐISKOLAI TANÁRKÉNT BAJÁN	62

1 Bevezetés

1.1 Témaválasztás indoklása

Jelentős szerepet töltöttek be a nagyszüleim az életemben, mint példaképek, mert egyéniségükkel, műveltségükkel nemcsak a gyermekeik, de az unokáik pályaválasztását is meghatározták. Az unokatestvéreim közül többen lettünk pedagógusok, én a magyar-történelem szakot választottam, mint nagyapám. Ezelőtt húsz évvel, haláluk után, a hagyatékban vászonszatyornyi levelet, iratot találtunk édesanyámmal. Minden különösebb cél nélkül eltettük emlékebe. *Dr. Szabolcs Éva* tanárnő hívta fel a figyelmemet problémátörténet órákon, hogy a sok évtizeden át nagyanyám által gyűjtögetett okiratok fontos információkat hordoznak. Mivel a dokumentum gyűjtemény teljes, egy egész életút felvázolható belőlük.

1.2 A kutatás célja, előfeltevések

A lehetőségek szélesek a korszakválasztásban, mivel nagyapám egy egész életpályát járhatott végig, de jelen dolgozatban csak a két világháború közti egyetemre jutással és a tanárképzés kérdéseivel kívánok foglalkozni. Ezen belül is elsősorban az 1928-29-ben keletkezett iratokat szeretném górcső alá venni. Előfeltevésem, hogy a diplomaszerezés lehetőséget jelentett egy zárt struktúrájú társadalomban a magasabb státuszú és jövedelmű rétegbe való emelkedéshez. Az adatok remélhetőleg alátámasztják, hogy a korszakban színvonalas tanárképzés folyt, a tanári pályának volt presztízse. A dokumentumok eredeti aláírói között, reményeim szerint, nagy tanáregyéniségek is felbukkannak majd. Az ő életpályájukra is szeretnék kitérni. Előfeltevésem továbbá, hogy a birtokomban lévő két világháború közt keletkezett iskolai dokumentumok, alkalmasak mikrotörténeti vizsgálódásokra. A mikroelemzés során felbukkanhatnak olyan információk, amik nemcsak alátámasztják, de tovább

mélyítik meglevő ismereteinket a két világháború közti egyetemi oktatásról. Az eredeti dokumentumok sok olyan információt rejtenek, amelyek közelebb hozzák a vizsgált történelmi időszak ellentmondásosságát. A megállapítások 2014-ra semmit sem veszítenek aktualitásukból. Ehhez azonban körül kell járni azt a problémát is, hogy mi is valójában a mikrotörténeti elemzés és a makrotörténeti elemzés közti különbség? Fontosnak tartom, hogy a mélyebb összehasonlítást szolgálva, röviden feltárjam a korszak történeti, gazdasági, társadalmi, kulturális háttérét, a korabeli életmód változásait, mivel az egyetemi élet nem légüres térben létezett, hanem a korabeli társadalom szerves része, és lenyomataként. Ebben az irodalom jegyzékben megadott, általam használt, történeti munkák nagy segítséget nyújtanak. Könnyíti a makrotörténeti korszakelemzés elkészítését, hogy magyar-történelem szakos tanári diplomával rendelkezem, amit a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán szereztem 1991-ben. Ugyanakkor a mikrotörténeti forráselemzés teljesen új terepet jelent számomra. Egyetemtörténeti szempontból elsősorban a pécsi egyetem megalakulásának és működésének körülményeit vizsgálom, mivel *Márton Imre* és *Cserba Aranka* egyetemi okiratai ebből az intézményből származnak. Mikrotörténeti vizsgálódásaimat a felhasznált cikkek, tanulmányok segítik. Felhívják a figyelmet egy másfajta neveléstörténeti szemléletre, amely segítségével talán lehetőségem nyílik kutatásaim során új adatok feltárására. *Márton Imre* dokumentumainak segítségével feltérképezem annak a lehetőségét, milyen esélyei voltak egy paraszti nívón élő törpebirtokos fiának a két világháború között. *Cserba Aranka* iratai alapján körüljáróm a korszak feminista törekvéseit, melyek szorgalmazták, hogy a nők iskolázottságuk folytán képesek legyenek önálló egzisztencia megteremtésére, képességeik kiaknázására. Kitérek néhány ismert magyar női diplomásra, akik példaképül szolgálhatnak.

1.3 Módszerek

A gyűjtőmunka befejezése után legfontosabb feladat az iratok átvizsgálása, szelektálása. Az iratokat időrendbe kell rendezni, csoportosítani tartalmuk szerint. A dolgozat gyakorlati részét a dokumentumok részletes forráselemzése szolgálja. (Az iratok másolatait a mellékletben csatolom a dolgozathoz.) Az elemzésre váró okiratok között szerepelnek középiskolai érettségi bizonyítványok is, mivel ezek az iratok előfeltételei voltak az egyetemre jutásnak. Szakdolgozatomban részletes elemzés alá veszem *Cserba Aranka* eredeti leckekönyvét, *Márton Imrének* a vizsgált évből származó végbizonyítványát, diplomáját. Forrásanyagként értelmezem, és közlöm a 2. mellékletben *Cserba Aranka* önéletrajzát. Az életpályák felvázolásához segítségemre lesznek gyermekkori emlékeim, illetve nagymamámmal, édesanyámmal, nagynénémrel, M. asszony folytatott beszélgetések. Nagymamám ma már nem él, de a múltban sokat mesélt az életéről, így őt is adatközlőnek tekintem. Édesanyám, dr. Kávai Pálné, és nagynéném Kovács Gézáné Márton Emőke valódi adatközlőkként működnek közre M. asszonnyal együtt, aki nagyszüleim szomszédságában élt gyermek- és ifjúkorában. Ebben az esetben a részben strukturált fókuszcsoporthoz beszélgetés módszerét alkalmazom. Reményeim szerint az okiratokban talált adatokat ki fogják egészíteni személyes emlékeikkel, élményeikkel. A mellékletben szereplő fényképek válogatásában édesanyám nyújt segítséget. Végül zárásként összevetem a két életpálya közös pontjait és hatásukat egyfajta megerősítéseként annak az előfeltevésnek, hogy az oktatásba való befektetés mindenképpen megtérül mind a társadalomnak, mind az egyénnek. Fontosnak tartom továbbá, hogy hálával tartozzunk olyan tanáregyéniségeknek, akik nevelő hatással voltak környezetükre, pozitívan befolyásolták a velük kapcsolatba kerülő emberek életét. Hivatásnak tekintették tanári pályájukat.

1.4 Mikrotörténeti elemzés elméleti, történeti háttere

A történelem tanulása során mindig érdekelték a véletlenül fennmaradt források. Szívesen olvastam olyan könyveket, amelyekben naplófeljegyzéseket, levelezéseket tesznek közzé, mert a nagy társadalmi események mellett a hétköznapi élet tükörcserepei villannak fel ezekben az írásokban. A makrotörténeti megközelítésnél széles ecsetvonásokkal festi fel a történész az egyes korszakok társadalmait, a szemben álló politikai nézeteket, osztályokat. A mikrotörténetírás ezzel szemben, mikroszkóp alá veszi a mindennapi élethelyzeteket, dokumentumok alapján hétköznapi emberek mindennapjait vázolja fel a nagy történelmi események sodrában. (Szijártó 2003) „A mikrotörténetírás tárgya a mindennapi élet, és annak szereplői, az átlagemberek, az ő tárgyi világuk, életgyakorlatuk, mentális mivoltuk – vagyis csupa banalitás, történelem alatti jelenség, ha a történelmen csak és kizárólag a mindenkori elitet, az államok politikai létét megszabó eseményeket értjük.” (Gyáni 1997. 1) „Programként értelmezett mikrotörténelemről az 70-es évek végétől beszélhetünk, mégpedig a *Quadermi Storici* című folyóirat körül tömörülő olasz történészek egy csoportjánál.” (Schlumbohm 2000. 170) „A mikrotörténelem középpontjában nem elszigetelt egyének állnak, hanem azok a társadalmi kapcsolatok, amelyekben az egyének „stratégiájukat” követik. A társadalom szövevényes hálózat, amelynek rekonstruálása a mikroelemzés speciális feladata.” (Schlumbohm 2000. 175) „A hétköznapi emberek mindennapi cselekvései ugyanúgy alakítják a történelmet, mint a nagy politikai játszmák. Egy korszak megértését és meghatározását mindenképpen elősegítik a mikrotörténeti elemzések, mivel véletlen szerencse, vagy szerencsétlenség folytán gyakran előfordul, hogy egy nagy horderejű történelmi eseményt gyakran egyszerű emberek helytállása befolyásol. A mikrotörténeti megközelítés a társadalom szerkezetét interperszonális viszonyok kombinációjának vagy másként fogalmazva személyi kapcsolatok sorozatának és hálójának gondolja el.

Az osztályok, rétegek helyébe az egyének, a társadalmi szereplők lépnek, akik saját racionalitásuk szerint építik ki stratégiájukat, amelyek mindig konkrét szituációhoz kapcsolódnak.” (Szekeres 1999, 25) „A mikrotörténelem alapvető igénye, hogy az embereket, mint cselekvőket mutassa be, és az egész történelmet, mint az egyének cselekvéseinek sorát értse meg.”(Bódy 1999, 46) Ha kutató neveléstörténettel kíván foglalkozni, a fent idézett megállapítások kétszeresen is igazak lesznek, mivel a nevelés meghatározói mindenképpen az egyes egyének. Személyiségüket, gondolataikat hátrahagyott írásaikból, irataikból nyomon lehet követni.

2 Történelmi háttér

2.1 A vizsgált korszak makrotörténeti elemzése:

Az országot determinálják a világpolitikai, európai eseménysorozatok, a hétköznapi embereket pedig ezeknek az eseménysorozatoknak a hatásai térítik le, vagy éppen emelik fel életpályájukon. 1918-ban gyakorlatilag véget ér az első világháború, Budapesten kitör a vér nélküli őszirozsás polgári forradalom. IV. Károly osztrák császár és magyar király lemond és ideiglenesen emigrációba kényszerül. Károlyi Mihály lesz a fiatal köztársaság miniszterelnöke. (Bertényi-Gyapay 1993) „A trianoni döntéssel az ország elvesztette területeinek a 71%-át, és az elcsatolt területekkel együtt elkerült az anyaországtól a lakosság 64 %-a. Ennek következtében a magyar állam lakosainak száma 8 millióra apadt.” (Gyáni 2006, 198) A Károlyi-kormányt követő Tanácsköztársaságot leverik, majd 1920. február 16-án összeült az új nemzetgyűlés. Horthy Miklóst megválasztották kormányzónak. Jelentős társadalmi változásokat ér el a Teleki Pál által 1920. július 15-én alakított kormány. Teleki után Bethlen István alakít kormányt, ezzel kezdetét veszi a bethleni konszolidációnak nevezett történelmi időszak. A Magyar Parlament kimondja 1921. november 6-án a Habsburg-ház trónfosztását (Romsics 1999) Nehéz és rendkívül költséges feladatnak látszik a Monarchia gazdasági

örökségének felszámolása. A pénzügyi helyzet egyenesen válságos volt. Már a háború alatt megindul az infláció. Mindennaposak a tüntetések, sztrájkok. Ráadásul ott lóg a levegőben a jóvátétel fizetésének kötelezettsége. Végül egy nagyobb összegű népszövetségi kölcsön oldja meg a bizonytalan gazdasági helyzetet. Újonnan szervezik a Magyar Nemzeti Bankot. 1925-ben új vámrendszert dolgoznak ki, amely Kossuth hagyatékaként, az ő Védegyletének mintájára a magyar ipart védi. Új pénzt vezetnek be, a pengőt. Ugyanakkor az 1929-33-as világgazdasági válság hatása sem kerüli el hazánkat. A válság hatására a hazai kis- és törpebirtokosok teljesen eladósodnak, ami közvetlenül érinti a vizsgált időszakban családomat. (Bertényi-Gyapay 1993)

2.2 Társadalom

Menekültek áradata érkezik az anyaországba. Ez a helyzet a későbbiekben nagy társadalmi feszültségekhez vezet. Ugyanakkor etnikai heterogenitás figyelhető meg a magyar lakosság javára. „A magyarság etnikai aránya 80% fölött alakul a két világháború között.” (Gyáni-Kövér 2006, 213)

A társadalmi szerkezet egyrészt bizonyos rétegeit érintetlen marad, másrészt viszont a modernizáció és az iparosítás folytán nagy változások is megfigyelhetők. Továbbra is az 1000 holdon felüli nagybirtokosok, arisztokraták jelentős befolyással bírnak a belpolitikára. Ide sorolhatók a hercegi, grófi, bárói címek birtokosai. Mintegy 200 család. A teljes földterület egyharmada az övéké volt. Ezeken a birtokokon a népszámlálási adatok kimutatásai szerint, 400 ezer főnyi cseléd, napszámos, részesarató dolgozott. A birtokos parasztság körébe, mintegy 250 ezer család tartozott. 1928-ban zárul le a földreform, mely során 427059 kisbirtok létesül. Az agrárproletárok száma ebben az időben 1212000 fő lehetett. Ez a réteg főleg napszámosokból, szegődményesekből állt, csak idénymunkákra alkalmazták őket. Az agrárszegények száma elérte a 3 milliót. (Gyáni-Kövér 2006, 223-336)

Az ipari és a banktőke, valamint a nagykereskedelmi tőke nagyjából 50 család kezében összpontosult. Ebben a társadalmi rétegben elég nagy számban voltak jelen zsidó származású nagytőkések, akiknek a hatalmát erősen megtépázta a szélsőjobboldal előretörése és a zsidótörvények. A kispolgárság létszáma gyarapodott a legerőteljesebben, de az értelmiség létszáma is emelkedett a menekültekkel, és az egyetemek számának emelkedésével, ami munkaerő piaci feszültségeket eredményezett. (Salamon 2008)

„A 30-as években a munkásság létszáma 630-640 ezer fő lehetett.”(Gyáni-Kövér 2006, 223-336) A bányavidékek elcsatolása után a könnyűipar fejlesztésével sikerül a magyar ipart feltámasztani. Fontos adalék a bauxit kitermelés megindulása is a korszakban, illetve az első alumínium kohók felállítása. (Bertényi-Gyapay 1993) Szakdolgozatom szempontjából a kis- és törpebirtokos réteg sorsának alakulása, illetve a kereskedő, valamint az értelmiségi réteg viszonyai lényegesek, mivel nagyapám, Márton Imre, majd ahogy életrajzában is olvasható, törpebirtokos családból, de inkább paraszti szegénységből küzdötte fel magát az egyetemig. Nagyanyám, Cserba Aranka családja több generáció óta kereskedő famíliából származott, ahol a nők erős kézzel irányították a családi vállalkozást a férfiak mellett, velük. Ezáltal önálló döntésekre képes viszonylag szabadgondolkodású személyiségekké érhetek. Nem véletlen, hogy nagyanyám feminista nézeteket vallott és az egyetemi továbbtanulást tekintette életcéljának.

2.3 A kulturális élet és az életmód változásai:

Fontos tudni milyen hatások érték a két világháború között feltörekvő fiatal értelmiségi réteget. Milyen bálványokért, milyen eszmékért lelkesedtek? Milyen kulturális lehetőségek álltak a rendelkezésükre? Fontossá válik, a nyolcórás munkaidő bevezetése után, a szabadidő értelmes eltöltése. A kulturálódás mellett előtérbe kerül a

sportolás, turisztika. „A két világháború között legalább 50 turistaházat, és 8000 sportlétesítményt működtettek.”(*Bertényi-Gyapay* 1993. 537)

Fontos szerep jut az olvasásnak, művelődésnek is. Az irodalomban az új kor problémáira reflektálnak. A Nyugatban a „nagy öregek” mellett, egy új nemzedék tagjai jelennek meg: Németh László, Illyés Gyula, Márai Sándor, József Attila, Radnóti Miklós. A Nyugat folyóirat mellett - melynek szerkesztői 1929-től Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Gellért Oszkár - más sajtóorgánumok is jelen vannak. A kulturális élet ideológiailag kétpólusossá válik. Konzervatív nacionalista és reformpárti polgári humanista erők csapnak össze. Majd fellép a népi írók mozgalma. A konzervatív irodalom alakja volt Herczeg Ferenc. Lapjára, az Új Időkre 30 ezren fizettek elő, főleg az úri középosztályból. 1922-től ismert lektúr szerző lesz Zilahy Lajos. (*Romsics* 1999.172-184) Másik említésre méltó lap a Napkelet, amelyet Tormay Cecil szerkesztett. Igyekezett a legszínvonalasabb írókat megszólítani. Kassák Lajos Bécsben adta ki Ma című újságát, majd 1926-tól itthon nyomtatták a Munka című folyóiratát. Felerősödik a népi írók mozgalma, amely a húszas években indul, de igazán a harmincas évekre szélesedik ki. Ekkor válnak törekvéseik a politikában is hangadóvá. Ehhez a csoporthoz tartozik Móricz Zsigmond, Illyés Gyula is. (*Bertényi-Gyapay* 1993, 537-541) A népi íróknak az Előőrs című folyóirat adott lehetőséget a megjelenésre. Körükhöz tartozott Veres Péter, Darvas József, Szabó Pál, Erdei Ferenc is. A legjelentősebb színpadi szerző a Horthy-korszakban is Molnár Ferenc maradt. A Petőfi Társaság és Kisfaludy Társaság megőrzi ugyan patináját, de sokat veszít jelentőségéből. A kiadott könyvek száma nőtt a kereslet folytán. Zenében Bartók Béla és Kodály Zoltán mellett érdemes megemlíteni Dohnányi Ernő nevét. (*Romsics* 1999.172-184)

A képzőművészetben jelentős alkotóknak számítanak Aba-Novák Vilmos, Egry József, Szőnyi István (szabadiskolát alapít Zebegényben), Tornyai János, Csók István,

Rippl-Rónai József, Barcsay Jenő és a Kornis Dezső körül a korszakban formálódó szentendrei iskola. A polgári művészet mellett feltűnnek szocialista eszméket valló tehetséges művészek is, mint Dési Huber István, Derkovits Gyula. Külön műfaji megítélés alá esik a korszakban eluralkodó háborús emlékmű és klasszikus nemzeti nagyságot megörökítő szobrászat, amely futószalagon gyártotta ebben a témában, a széles igényekre való tekintettel, műveit.

Az 1925-ben induló Magyar Rádió, a lakosság igényeinek megfelelően, főleg magyar nótát és cigányzenét sugároz. De elősegíti a rádió a közérdekű információk terjedését a szélesebb rétegekben, illetve irodalmi, kulturális műsoraival a széleskörű művelődést is szolgálja. Hódít a hangos film. Híres alkotóink később Hollywoodban próbálnak majd szerencsét, mint Cukor György, Korda Sándor. Ki ne ismerné a klasszikussá vált Hyppolit, a lakáj című filmet? Kevesen tudják, hogy az első magyar hangosfilm Szóts István alkotása, az Emberek a havason. A magyar filmipar nyereségesnek mutatkozik, főleg a vígjátékgyártás kerül előtérbe. Nagy színészek Jávor Pál, Karády Katalin, Turay Ida, Szelezcki Zita, később Bula Elma, Tolnai Klári, Páger Antal. *(Bertényi-Gyapay 1993, 537-541)* „A világot hódító dzsessz nem válik populárisná Magyarországon. Terjed az amerikai táncőrület, a shimmy, a charleston, a tangó. Sorra nyílnak az éjszakai tánclokálok, revük, kabarék. Egyik leghíresebb közülük a Nagymező utcai Arizona bár.” *(Gyáni 2011, 17)*

„Az ország lakosságának egyharmada élt a Horthy-korszakban városokban, közülük minden harmadik a fővárosban. Ugyanakkor az alföldi mezővárosok és a tanyavilág lakossága is népes volt. Nagy volt az elvándorlás a falvakból a városokba, kifejezetten vándorló életmódot azonban már kevesen folytattak. A társadalom egyes rétegei közötti erős tagolódást a lakhelyek különbözőségeiben is tetten lehet érni. A magasabb társadalmi státuszba való feljutás jobb lakhatási körülmények finanszírozását

is jelentette. Óriási különbségek mutatkoznak az elit és a nyomorban élők otthonai között. A vidéki arisztokrata kastély, a nagyvárosi bérpalota és villa, a városi középosztálybeli bérlakás, a vidéki családi ház, a nagyvárosi bérkaszárnya, a falusi parasztház, a vályogfalú tanya számított ebben az időben a legjellegzetesebb lakásformának. Ugyanakkor voltak, akik cselédszobában, ágybérletben, tömegszállásokon húzták meg magukat.” (Gyáni 2011. 7) Az öltözködés is gyökeresen változik. A városba kerülő vidékiek levetik a népviseletet és a polgári divatot igyekeznek követni hajviseletükben, ruházatukban. Ez a tendencia némiképp összefügg a társadalmi különbségeket. „A divatot 1925-ben a francia Coco Chanel diktálja.” (Gyáni 2011. 7) Divatba jön a bubifrizura, a rövidebb szoknyák látni engedik a lábakat. A nők eldobják a szoros fűzőket, nadrágkosztümöt húznak Karády Katalin és Marlène Dietrich divatja szerint. Divatba jön a válás. A nők soványabbak, céltudatosabbak lesznek, melltartót, selyemharisnyát hordanak. „Már nem csak a színésznők és a kokottok használnak fegyverként műszempillát, rúzsot, körömlakkot, hanem a tisztességes úri hölgyek is sminkelik magukat. A férfiak csak ünnepeken viselnek díszmagyart, egyébként komfortosabb viseletet hordanak. A rövid haj, simára borotvált arc, zakó, öltönyök, hosszú nyakkendő jellemzi külsejüket.” (Gyáni 2011, 17) A táplálkozás egészségesebb, tudatosabb lesz azoknál a rétegeknél, akik ezt megengedhetik maguknak. „Járványos betegségnek számított viszont a tuberkulózis, és a nemi betegségek. Emiatt 1926-tól bezárják a nyilvános házakat. Bevezetik a kötelező védőoltásokat. Csökken a tifuszos, diftériás megbetegedések száma, de a csecsemő- és gyermekhalandóság is. A 20-as években elgondolkodtató, hogy tízezer lakosra csak hét rákbeteg jut. A korszakban új kórházakat építenek, megduplázódik az orvosok száma.”(Gyáni 2011, 54)

2.4 Oktatás:

A korszak oktatásfejlesztési törekvései lenyomatai a korabeli identitáskeresésnek. Egyfajta kulturális forradalom bontakozik ki. Az oktatásügy irányítása a vallás és közoktatásügyi miniszter feladatköre volt. Gróf Klebelsberg Kuno 1922-től 1931-ig töltötte be ezt a pozíciót. Utódja Hóman Bálint lesz. Az egyik legnehezebb feladat a népiskolai oktatás javítása volt. (Romsics 1999, 172-184) „Maradék Magyarország 8 millió lakosa közül kereken 1 millió a 6 éven felüli korban lévő analfabéta.” (Klebelsberg 1925, 255) Az új határok között a népiskolák 33 % maradt. Egy tanárra 49 tanuló jutott átlagosan. 1926-ban átfogó fejlesztési programot terjesztett a parlament elé Klebelsberg. 3500 új tanterem, 175 tanítói lakás tervét. Törvényt hoznak 1927. évi VII. törvénycikk néven új iskolák építéséről. 1926-1931 között 1096 új iskolaépület létesül. Klebelsberg hitt a kultúrfölényben, a nemzet felemelkedésének útját a kultúra emelkedésében látta. (Romsics 1999. 172-184) „Kultúrpolitikám két alapgondolaton épül fel. Emelni igyekszem a magyar nemzet széles néprétegeinek, nagy tömegeinek értelmi szintjét. Ezt a célt szolgálja a mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létrehozásáról és fenntartásáról szóló törvény.” (Klebelsberg 1927. 175) Művelődési házakat adnak át, melyeknek a szórakoztatás mellett az ismeretterjesztés is feladata lett. Népfőiskolákat hoznak létre, ahol szakmai műveltséget szerezhettek a gazdák. Esti tanfolyamokat indítanak. A polgári iskolát 3 helyett 4 évfolyamosra emelik. Klebelsberg megváltoztatta a középiskolai oktatást is. Meghagyta a reáliskolai természettudományos képzést, de a gimnáziumokat is két csoportra osztotta. Reál és humán gimnáziumokra. Az ő idejében emelkednek a leánylíceumok és a leánygimnáziumok arra a színvonalra, hogy a fent említett bármely iskolatípus érettségi bizonyítványa alkalmas magyar felsőoktatási intézménybe való továbblépésre. (Romsics 1999. 172-184) „Az 1926. évi leányiskolai törvény kis is mondja, hogy a leány

középiskolai érettségi bizonyítvány mind az egyetemre való felvétel, mind pedig a minősítés tekintetében a fiúiskolai érettségi bizonyítvánnyal egyenlő értékű, s hogy az egyetemeknek a leányokra nézve megszorításokat saját hatáskörükben nincsen joguk életbe léptetni.” (Klebensberg 1928. 473) 1920-tól új tanterveket használnak, nagyobb teret nyer a világnézeti-, politikai nevelés. A felsőoktatás jelentős támogatásban részesült. Az egyetemi képzéshez szervesen kapcsolódott a tehetséges diákok külföldi tanulmányútjainak rendszere. Ezt különösen Klebensberg Kuno támogatta. Külföldön magyar intézeteket hoznak létre, amelyek egyrészt terjesztik a magyar kultúrát, másrészt az ösztöndíjasok fogadására hívatottak. Ilyen intézmény a Collegium Hungaricum is. (Romsics 1999, 172-184) „Lehetővé kell főiskolai tanáraink számára tenni, hogy amennyiben egy-egy valódi tehetség csillámlik fel, ösztöndíjban részesítését kezdeményezhesse, ezúton a létért való küzdelem mindennapi gondjaitól menetesítve. Ösztöndíjügyünk szervezete teljessé csak akkor válik, ha a legtehetségesebbek számára a külföldi tanulás lehetőségét is megnyitjuk.” (Klebensberg 1927. 176.) „Társadalmilag az iparosok, kereskedők gyermekeinek 10-10 %, a munkásrétegnek 3-4 %, a paraszti réteg 1 % jutott el az érettségi bizonyítványig. A felsőoktatásban a középréteg aránya 11 %, munkás származásúaké 6-7 %, a paraszti származásúak részvételi aránya 1 %.” (Romsics 1999, 172-184) Megállapítható, hogy a korszakban rendkívül nehéz volt az alsó társadalmi rétegeknek iskolázottsághoz jutni, ami a társadalmi felemelkedés egyik útja volt. Történik Klebensberg szorgalmazására egy olyan változtatás, ami lehetővé teszi, hogy a köztisztviselők (főleg a fegyveres testületek tagjainak) gyermekei nagyobb arányban legyenek jelen a közép- és felsőoktatási intézményekben. Alacsonyabb tandíjak, ösztöndíjak bevezetésével kívánt a kormány lehetőséget adni. 1927-28 között egy millió pengő ösztöndíjat osztottak szét. Az elbírálás alapja az erkölcsi magaviselet és a nemzethűség volt. Később Hóman változtat a rendszeren. Megalapítja a Horthy

Miklós-ösztöndíjat szegény sorsú diákoknak. Majd megalakul 1939-40 között Budapesten a Bolyai és a Gyöffy kollégium kifejezetten a tehetséges parasztfiatalok számára. 1941-ben már 600 tehetséges szegény sorsú gyermek ingyenes beiskolázásáról gondoskodtak. (Romsics 1999, 172-184)

Bennem az a tudás élt, hogy nagyapám előmenetelét, diplomaszerzését hivatalosan is támogatták, nem csak a maga erejéből jutott diplomához. Ugyanakkor az adatok tükrében majd látni lehet, hogy Márton Imre még korosztályosan kiesett a támogatásokból. Lehet, hogy ő volt a statisztikai adatokban szereplő 1 %, akinek sikerült a paraszti sorból diplomát szerezni, és ezzel társadalmilag magasabb osztályba kerülni? Vagy számított a felvételinél, hogy elszegényedett kisbirtokos család fia?

Az elszakított területekről az anyaországba menekültek jelentős része értelmiségi volt. Nagy lett az értelmiségi munkanélküliség. Ugyanakkor két egyetemet, a pozsonyit Pécsre, a kolozsvárit Szegedre telepítik át az elcsatolás után. Ez az intézkedés Klebelsberg Kunó nevéhez fűződik. A keretszámok, viszont nem emelkedhetnek jelentős mértékben. 1920-ban a parlament törvénytervezetet dolgozott ki az egyetemi és főiskolai hallgatók létszámának csökkentésére, a numerus clausus, azaz a zárt szám bevezetésére. A nemzetgyűlés szélsőséges kisebbsége kierőszakolta, hogy a törvény a szidóságot korlátozó nemzetiségi megszorítást is tartalmazza. Valójában a magyar társadalom óvatos átalakítása kezdődött meg. (Mészáros-Németh-Pukánszky 1999.)

A korszakban nagy jelentőséggel bírt az egyházak oktatási tevékenysége. Mindegyik történelmi egyház rendelkezett elemi és középiskolákkal, amelyek igen magas színvonalat képviseltek. Az egyházi szervezésű ifjúsági szervezetek közül kiemelném a jezsuita KALOT (Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testületét), amely főleg a paraszti származású fiatalokat foglalkoztatott. Ennek azért van jelentősége, mert a családi hagyomány szerint nagyapám felemelkedését,

továbbtanulását a jezsuiták segítették. Erre vonatkozólag azonban dokumentumot egyelőre nem találtam. A másik fontos szervezet a KIE (Keresztény Ifjúsági Egyesület) társadalmi különbségek nélkül mindenkinek joga volt részt venni működésében. De a reformátusoknak is voltak hasonló ifjúsági szervezeteik. Ebben az időben bontakozik ki a cserkészmozgalom, amely felekezetenként külön csoportokba szerveződött, és önfegyelemre, életvezetésre, önállóságra nevelt, és a militarista színezetű levente mozgalom. (*Bertényi-Gyapay* 1993.)

2.5 Tanárképzés:

Márton Imre, a dokumentumok szerint, tanári képesítést is szerez a bölcsész diploma mellett a pécsi egyetemen. 1924-ben a magyar nevelés történetében egyedülálló módon törvény született a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről. Az 1883-as törvény értelmében még nem volt kötelező a tanárképző intézet látogatása, lehetett úgy is oklevelet szerezni. A jelölt számára a szaktárgyak és a pedagógia egyetemi előadásainak látogatása mellett, csak a tanársághoz szükséges vizsgák letételét, valamint az egyéves tanítási gyakorlatot írták elő. A korabeli források szerint a középiskolai tanárok nagy része hiányos gyakorlati pedagógiai felkészültséggel kezdte hivatását. Többször felmerült a gondolat, hogy a középiskolai tanárképzést teljesen különválasztják az egyetemtől. Fináczy Ernő szerint is a tanárképzés elméletét az egyetemnek kell végeznie. Fináczy a tanárképzést felügyelő tanárok munkájával egyáltalán nem volt elégedett. Hibának tartotta a pontatlanságot, az ellenőrzés hiányát. Fontosnak ítélte azonban az óratervek írását, az órákra való felkészülés minőségét. Véleménye szerint a módszertani ismeretekre csak a képzés utolsó gyakorló évében kell sort keríteni. (*Fináczy* 1922.) „A munkát teljessé kell tenni, a gyakorlati tanárképzés szempontjából bizonyos fokig ki kell egészíteni. Erre a kiegészítő munkára hivatottak a tanárképző intézetek.” (*Klebensberg* 1928. 324) Az 1924 évi XXVII. Tc. szerint a

tanárképzés a tudomány egyetemek bölcsészeti karának feladata. A törvény előírta a karok mellett a középiskolai tanárképző intézet felállítását, illetve újrászervezését. A tanárképző élén az elnök (egyetemi nyilvános rendes tanár) és az igazgatótanács állt. Az intézet testülete nyilvános és rendes egyetemi tanárokból, meghívott egyetemi magántanárokból, fő- és középiskolai tanárokból állt. A négyéves képzés célja az volt, hogy a hallgatók az előadások és gyakorlatok során elsajátítsák a szaktárgyak a szaktárgyak tanításához szükséges pedagógiai szakmódszertani ismereteket és képességet. Feltételek: A jelölt, középiskolai érettségi bizonyítvány birtokában, valamely tudományegyetem bölcsészettudományi karának rendes hallgatója, és a tanárképző intézet tagja. A négy év elvégzése alatt legalább két középiskolai szaktárgyat kell tanulmányoznia. A szaktárgyai mellett az egyetem, illetve a tanárképző keretei között tanulnia kell magyar irodalom és művelődéstörténet, lélektan, logika, etika, filozófia történet, neveléstan, gyakorlati módszertan, iskolai szervezettan tárgyakat és ezek történetét. Kötelező gyakorlati évet kell letölteni. *.(Mészáros-Németh-Pukánszky 1999. 375-376)* „Egy másik elv, amelyen az én javaslatom nyugszik, a gyakorlati év kötelezővé tétele.” *(Klebensberg 1928. 325)* Végül vizsgát kell tenni a szaktárgyakból, tanítás módszertanból, modern idegen nyelvből és a kötelező tárgyakból. A tanári vizsga három foka: alapvizsga, szakvizsga, pedagógiai vizsga.*(Mészáros-Németh-Pukánszky 1999. 375-376)* „A középiskolai tanárképzés egyetemi tanárképzés is, mert a középiskolai tanárt az egyetemi tanár képezi ki. Végelemzésben tehát az egyetemi tanártól függ, hogy milyen a középiskolai tanár, s a középiskolai tanártól függ, hogy milyen a középiskola. Azt pedig ne feledjük el egy pillanatra sem, hogy ez a középiskola képezi ki azt a magyar intelligenciát, amely hivatala van a magyar nemzetet emelni. Én tehát a középső megoldást választom, hogy meg akarom hagyni a magyar

egyetemi tanárt a tudomány szolgálatában, de másfelől megkívánom tőle, hogy vegye ki a részét a magyar középiskolai tanárok kiképzésében. (*Klebelsberg* 1928. 318)

2.6 Adalékok a pécsi Erzsébet Egyetem történetéből:

Külön említést érdemel a pécsi egyetem története, mivel a nagyszüleimtől származó egyetemi dokumentumokat túlnyomóan ezen az egyetemen állították ki. A pécsi Erzsébet Egyetem valójában a pozsonyi egyetem jogutóda volt. Pozsonyban először csak főiskola működött, de 1875. június 6-án kelt királyi elhatározás értelmében 1875-76. tanévből 6 tanszékkal bölcsészeti és jogi kar felállítását rendelte el. Később bővíteni szerették volna matematikai, orvosi, mezőgazdasági karokkal is. Deák Ferenc halála után a tanári kar Trefort Ágostonhoz folyamodott, hogy felvehessék a „Deák Ferenc-egyetem” nevet, végül Ferenc József engedélyével az intézmény 1912-ben az Erzsébet királyné nevet vette fel. Tehát a pécsi egyetemet Pozsonyban alapították, de a történelem közbeszólt, és a teljes egyetemi vagyont 1919-ben át kellett adni a csehszlovák egyetemnek. A tanárok és diákok többsége először Pestre ment, hogy ott egyesüljön a kolozsvári egyetem hallgatóival, de végül egy 1921. XXV. törvénycikk értelmében a pozsonyi fakultások Pécsre kerültek, a kolozsvári karok pedig Szegedre. Az első aránylag zökkenőmentes tanévet 1923. október 15-én nyitották meg ünnepélyesen. Tehát hat évvel azelőtt, hogy nagyanyám felvételit nyert a bölcsészettudományi karra. Az I. világháború utáni Trianoni béke értelmében Pozsonyt elcsatolták az országtól, és a fiatal Csehszlovákiához került. Erről emlékezik meg dr. Lukinich Imre egyetemi nyilvános rendes tanár 1933-ban tanulmányának szabadkozó alcíme is bizonyítja. „Az egyetem alapítására vonatkozó hivatalos iratok a cseh hatóságoknak adatván át, azok hiányában jelen összefoglaló füzetben kívántuk az egyetem alapításának történetét megörökíteni.” (*Lukinich* 1933, 1)

3 Nőnevelés kérdései a két világháború között:

3.1 Nők egyetemre jutása

Cserba Aranka életpályájának áttekintéséhez szükséges, hogy képet kapjunk a két világháború közti nőnevelés kérdéseiről is. Ezeket a problémákat kívánom körbejárni a következő fejezetben. Sokáig kell várni, hogy a közép- és felsőoktatásba nők kerülhessenek. Ehhez olyan nagy és megrázó eseménynek kell bekövetkeznie, mint az első világméretűvé szélesedő háború (1914-18). A férfiak háborút vívtak egymással a gyarmatok újrafelosztásáért, és az európai politikai vezető szerepért, de a nők nyerték meg. Ez az a háború, ahol a háttország még nem vesz részt a harcokban tevőlegesen, „csak” éheztek, miközben a nőknek kellett beállni a hadianyaggyárakba a fronton harcoló férfiak helyett. Ugyan ez a helyzet az egyetemeken is. A nők részvétele a felsőoktatásban ugrásszerűen megnő, mivel a 18 és 25 év közötti férfiak a frontokon fagynak meg, vagy lövészárkokban esnek el. Az őszirózsás forradalom idején hazatérő katonák igen meglepődhetnek, amikor látták, hogy asszonykájuk gyárba, hivatalba, bankba siet dolgozni, ebéd meg nincs az asztalon. Még nagyobb lehetett a megdöbbenésük leszerelt honvédeknek, amikor a szomszéd lánya aktatáskával az egyetemre sietett, hogy gyógyszerészetet, orvoslást vagy bölcsészetet tanuljon. (Pukánszky 2006)

A két világháború között először engedték, majd érezhetően korlátozni kívánták a nők egyetemre jutását. Ennek az intézkedésnek egyik oka az lehetett, hogy az elcsatolt területekről sok értelmiségi család települt át, valamint a frontról hazatérők közül is sokan szerettek volna visszajutni az egyetemekre. (Gyáni-Kövér 2006. 189-391) A nőket már akkor nem lehet visszaparancsolni a főzőkanál mellé. A két világháború közti válsághelyzet csak elmélyíti az értelmiségi pályákra lépő nők iránti ellenszenvet. „Noha a nők megjelenése az egyetemeken már a 19. században is nyomon követhető,

tömeges megjelenésük a két világháború közé tehető.” (Király 2009, 8) Mi tette ezt a változást lehetővé? Egyrészt a leánygimnáziumi oktatás színvonalának emelése, másrészt Klebelsberg Kuno véleménye, harmadrészt az erőteljes nőmozgalmak hatása. (Bobula 1928.) „A nőnek más minő a tehetsége, mint a férfinak, és ezért gyökeresen elhibázott kultúrpolitika volna az, amely a nemzet egyik felét kirekesztené a magas műveltség régiójából. A magyar nőnek vannak egészen speciális szellemi tulajdonságai, amelyeknek kiképezéséről nem mondhatunk le.” (Klebelsberg 1928. 476) Ezek a felvilágosult mondatok valószínűleg azért születtek meg, mert Klebelsbergnek reflektálnia kellett a korszakot elárasztó, a nők alsóbbrendű, hisztérikus alkatát tagláló tanulmányokra. Elképzelhető azonban, hogy ez a kijelentés az erősödő magyarországi nőmozgalmak hatására született meg. „1914-ben a Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége kérvényt ír azért, hogy a jogi és a műegyetemi karokat is látogathassák nők.” (Bobula 1928. 884) A petíció aláírói között szerepel többek között gróf Apponyi Albertné neve is. (Bobula uo.) „Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének női szakosztálya 1923. április 25-én kérvényt nyújt be, hogy nyitassanak meg a nők előtt az összes egyetemi szakosztályok. Ehhez a kérelemhez csatlakozott a Magyar Asszonyok Szövetsége. Aláírók között szerepel báró Klebelsberg Kunoné neve is.” (Bobula 1928. 587) „1927-től a nők korlátozás nélkül felvételt nyerhettek a bölcsészettudományi, orvostudományi, matematikai, természettudományi, református és evangélikus hittudományi karokra, illetve gyógyszerész karra. Korlátozásokkal a műegyetemre, közgazdasági karra. Zárva maradtak a nők előtt továbbra is a római katolikus hittudományi, valamint a jog- és államtudományi karok.” (Király 2009. 44)

Ez hatalmas előrelépésnek tekinthető a nőnevelés kérdésében, de sajnos nem sokáig érezte hatását a demokratikus gondolkodás. A csonkává lett országban

kevesebb férőhellyel rendelkeztek az egyetemek. Az általam adatilag pontosabban vizsgált időszak az 1928-29-es tanév, mert ebben az időszakban volt a pécsi Erzsébet Egyetem elsőéves bölcsészhallgatója nagyanyám, *Cserba Aranka*. A fennmaradt egyetemi indexkönyve is tanúsítja, hogy a vizsgált évben a fent a pécsi egyetem hallgatója volt. *Király Sándor* általam már említett PhD dolgozatában konkrét adatok találhatók arról, hogy a vizsgált évben milyen arányban voltak jelen nők az egyes magyarországi egyetemeken.

1928/29. tanév

Budapest	Debrecen	Pécs	Szeged
17,4 %	9,0	10,2	16,3
1000 fő	103 fő	125 fő	239

Furcsa érzés belegondolni, hogy ebben a vakmerő 10 %-ban, 125 elhivatott nő létszámában az én nagymamám is benne volt. „Az Erzsébet Tudományegyetem esetében megfigyelhető, hogy 1925/26-os tanévben, a legnagyobb arányban ide jártak nők. Bölcsészettudományi karokon az ország összes egyetemét tekintve 1928-29. tanévben 1134 nő járt, ami az összes bölcsészhallgató 46, 4 %. Ehhez képest a jogi karokon 19 fő, azaz 0,4%. Az orvosi karokon 211 fő, ami az összes hallgató 9,4%.” (*Király* 2009. 46) Egyértelműen látszik a bölcsészettudományi és az orvosi karok fölénye a jogival szemben, ami valószínűleg a burkolt diszkrimináció eredménye is. Ezt az állításomat támasztja az a tény alá, amit már jelen dolgozatomban leírtam, hogy igen nehezen, politikai és társadalmi mozgalmak hatására engedélyezték a nők tanulmányait a jogi karon. „Megfigyelhető volt tehát a bölcsészettudományok elsődleges szerepe a nők felsőfokú tanulmányait illetően. Ezen kívül jóformán csak az orvosi pálya állt

nyitva előttük, hiszen a hittudományi, de legfőképpen a jogi tanulmányok csak nagyon kevés nő számára voltak elérhetőek ebben a korszakban.” (Király 2009. 57)

Már említettem, hogy egyre fokozódik az ellenszenv a diplomára vágyó, vagy végzett, diplomás nő iránt. Ez betudható a válsághangulatnak, illetve a munkanélküliségnek. Elsősorban szerették volna a háborút túlélő, illetve az elcsatolt országrészekből betelepülő férfiak számára biztosítani a felsőoktatási helyeket, illetve munkalehetőségeket. A 30-as évekre egyre nehezebb lesz az elhelyezkedés a nők számára. A munkaerő piacon a férfiakat részesítik előnyben, diszkriminálva ezzel az ugyan olyan végzettséggel rendelkező nőket. Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter titkos utasításban felszólítja az egyetemek rektorait, hogy látszatra ugyan engedélyezzék a nők egyetemre jutását, de inkább akadályozzák azt. (Pukánszky 2006.) Ez némiképp egybevág majd az első zsidótörvénnyel. (Numerus Clausus) Ebben a leiratban maximálják az izraelita felekezethez tartozó hallgatók arányát az egyetemeken a társadalmi arálynak megfelelően. Ezek szerint ez a célszerűségi diszkrimináció nem csak felekezeti, hanem nemi kérdés is volt. (Mészáros-Németh-Pukánszky 1999.) Tették ezt annak ellenére, hogy Klebelsberg Kuno a maga idejében fel akarta emelni a nőképzés színvonalát és szaktudással rendelkező középiskolai tanárnőket akart képezni, legalábbis így reflektál 1928-ban Apponyi Albertné nyílt levelére. „A leánygimnáziumok és leánylíceumok száma megnövekedett és így mind több és több középiskolai tanárnőre lesz szükségünk. Ezeknek megfelelő kiképzéséről tehát az egyetemeken gondoskodnunk kell.” (Klebelsberg 1928. 477.)

3.2 Néhány bátor nő, aki diplomát tudott szerezni:

Magyarországon az első rendes nőhallgató 1895/96. tanévben volt, Glücklich Vilma felsőbb leányiskolai tanítónő volt, és matematika-fizika szakon végzett tanulmányokat a budapesti tudományegyetemen. Hugonnai Vilma (1847-1922)

Svájcban szerzett orvosi diplomát. Itthon magánúton ismételtén érettségiznie kellett, diplomáját Trefort Ágoston miniszter nem érvényesítette. Trefort elítélte a nők tanulni vágyását, egyenesen a természet ellen való véteknek tartotta. Hugonnai Vilma grófnő Ferenc Józsefhez fellebbezett, de a minisztérium meggyőzte az uralkodót az engedély következményeiről. „Illedelembe és közerkölcsiségbe ütközőnek” minősítették a diplomás nőt. Hugonnai Vilma bábaként tudott elhelyezkedni, de nem adta fel a küzdelmet. Személye és problémája az összes tanulni vágyó nő jelképévé vált. Végül 1897-ben kapta meg oklevelét. Szegény sorsú betegek gyógyításával foglalkozott, egészségügyi felvilágosító munkát végzett, szakkönyveket fordított. Az első világháborúban katonaeorvosi munkát végzett több orvosnő társával. (Pukánszky 2006.)

Az első egyetemi magántanárnő 1919. évben Göte Irén. Kémia előadásokat kellett volna tartania, de a Tanácsköztársaság bukása ezt megghiúsította. Madam Curie laboratóriumában végzett tanulmányokat, a fehérterror elől a Szovjetunióba menekül férjével. Dr. Vendl Mária volt az első női Egyetemi tanár. 1913-ban szerzett diplomát. Egyedüli nő volt a korszakban, aki jelentős tudományos sikereket ért el. Férje és két fiútestvére is geológusként tevékenykedett. 1927-ben több nő is szerzett mérnöki diplomát. Az évkönyvek szerint Fleisch Etelka, Ives Paula, Thier-Szabó Felícia és Wolf Johanna éltek azzal a lehetőséggel, amit a nőmozgalmak harcoltak ki. Az első női közgazdászok Bleim Erzsébet, báró Braun Nóra és Takaróné Gáll Beatrix voltak. (Vámos Éva 2012.)

4 Márton Imre hagyatékából származó dokumentumok mikrotörténeti vizsgálata:

4.1 Gimnáziumi érettségi bizonyítvány

35/22,5 cm a papír nagysága. Egyoldalas dokumentum a bal felső sarokban 5 ezer korona illetékbélyeggel. Bizonyára az infláció miatt volt ilyen magas az illetékbélyeg összege. Az okirat 1924-ben kelt, az új pénzt csak 1926-ban vezették be. Szövege:

„Márton Imre, aki Nagycsákányban, Vas megyében született 1904. október 14-én római kath. vallású, miután középiskolai tanfolyamot és pedig: az I-III. (1916-1918/19) a körmendi áll. Polg. Iskolában, a IV-V. (1919/20-1920/21) a szentgotthárdi áll. Főgimnáziumban, a VI-VII. (1921/22-1922/23) a váci kegyesrendi főgimnáziumban, a VIII. (1923/24) a szentgotthárdi áll. Főgimnáziumban elvégezte s példás erkölcsi magaviseletet tanúsított, az alulírott bizottság előtt érettségi vizsgálatot tett következő eredménnyel:

Magyar nyelvből és irodalomból	<i>jeles</i>
Latin nyelvből és irodalomból	<i>elégséges</i>
Történelemből	<i>elégséges</i>
Matematikából	<i>jó</i>
Fizikából	<i>jó</i>

A gimnázium többi tantárgyaiból a következő előmenetelt tanúsította

Hit és erkölcstanban	<i>jeles</i>
Görög-pótló irodalmi tanulmányban	<i>jeles</i>
Német nyelv és irodalomban	<i>elégséges</i>
Bölcsészeti előtanban	<i>jeles</i>
Földrajzban	<i>jeles</i>
Természetrájzban	<i>jó</i>

Rajzoló geometriában *elégséges*

Közgazdasági és társadalmi ism. *Jó*

A fentiek szerint a szabályszerű követelményeknek megfelelően *az 1924 évi XI. törvénycikk 16. paragrafusa értelmében főiskolai tanulmányokra* érettnak nyilvánítjuk.” (3. melléklet)

Tehát érettségi bizonyítványa Márton Imrét főiskolai tanulmányokra jogosította fel. A zárójelbe nyomtatott a tudomány egyetemek jogi és orvosi karára és matematika-természettudományi tanulmányaira, valamint a műegyetemre, az állatorvosi, bányászati és erdészeti főiskolákra a gazdasági akadémiára nyomtatott bejegyzéseket törölték egy áthúzással. Valójában ezzel a gesztussal behatárolták elviekben Márton Imre továbbjutási lehetőségeit. Hogy miért váltott kétszer is gimnáziumot, csak találgatni lehet. Márton Imrét papnak szánták, ezért tanították, de ő más pályát szánt saját magának. A szöveg így folytatódik:

„Erről neki a *szentgotthárdi kir. Állami főgimnázium* pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt kiadjuk. Kelt Szentgotthárd 1924. évi június 7-én. *Dr. Fináczy Ernő* a vizsgabizottság elnöke. *Mathiasz Artur* igazgató, *Vakarcs Kálmán* a magyar nyelv és irodalom tanára, *Honfi Henrik* a latin nyelv és irodalom tanára *Nagy Tamás* a történelem tanára *Vámos Sándor* a matematika és fizika tanára.” (3. melléklet)

Az okiraton *Dr. Fináczy Ernő* híres egyetemi tanár neve szerepel. *Dr. Fináczy Ernő* 1860-ban született és 1935-ben halt meg. 1901-ben *Lubrich Ágost* utóda a pesti egyetem neveléstudományi tanszékének élén. 1927/28ban az egyetem rektora lesz. Utolsó professzori éveiben a kutatómunkának és a tudományos utánpótlás nevelésének szenteli magát. A modern középiskola megteremtésének kérdései érdeklik. Fontosabb írásai: A francia középiskolák múltja és jelene 1890. A magyarországi középiskolák

múltja és jelene 1896. Érdeklődésének középpontjában a neveléstörténet állt. Előadásai nyomtatásban is megjelentek Elméleti pedagógia, Didaktika címen. Fontosnak ítélte a pszichológiai kutatásokat, de nem támogatta az új pedagógiai törekvéseket. Szembehelyezkedett a reformpedagógiákkal. Katolikus orientáció jellemezte, de antik pedagógia ismeret is. (Mészáros-Németh-Pukánszky 1999. 393) Vajon a sorsnak milyen szeszélye küldte a szentgotthárdi gimnáziumba érettségi elnöknek?

4.2 Kiegészítő érettségi bizonyítvány

Méreteiben az érettségi bizonyítvánnyal megegyező okirat. 5 ezer koronás illetékbélyeggel a bal felső sarkában. Szövege:

„Márton Imre, aki Nagycsákányon Vas megyében született 1904. október 14-én római katolikus vallású miután gimnáziumi érettségi vizsgálatát a szentgotthárdi magyar királyi állami főgimnáziumban 1924. június 7-én bevégezte, az alulírott bizottság előtt kiegészítő érettségi vizsgálatot tett, következő eredménnyel:

Görög nyelvből és irodalomból *elégséges”*

Ezek szerint őt a tudományegyetem bármely karának tanulmányaira érettnak nyilvánítjuk. Erről a budapesti V. ker. Berzsenyi Dániel gimnázium pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt kiadjuk. Kelt. Budapest, 1925. szeptember 14-én. (4. melléklet) Az okirat tanúsága szerint az érettségi bizonyítvány csak azért nem volt alkalmas egyetemi továbbtanulásra, mert nem szerepelt a görög nyelv és irodalom tantárgy az érettségi tárgyak között. A két világháború között az egyetemre jutás feltétele volt a különbözeti vizsga letétele. Ugyanakkor nem számított az elért eredmény, csak a vizsga letétele. A vizsgáló-bizottság elnöke *Pintér Jenő* volt a maga a tankerületi királyi főigazgató. Ezt a vizsgát utólag tette le *Márton Imre*, mivel az 1924/25. tanév első félévében már a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem bölcész hallgatója.

4.3 Jelentkezőkönyv:

1928/29 tanév I. fele V. évfolyam IX. félév a megjelölése a jelentkezőkönyv első bejegyzéseinek. Itt található dr. Weszely Ödön neve, aki heti két órában iskolaszervezettant tanított Márton Imrének. *Dr. Fenyvesi Béla* pedig egészségtant. Mint ahogy az 1925/26 tanév második félévében előzőleg A nevelés alapelméletei tantárgyat oktatta az indexkönyv szerint. (5. melléklet)

Weszely Ödön (1867-1935) A pesti egyetemen magántanár, majd 1918-tól a pozsonyi, majd annak átszervezése és átköltözése után a pécsi egyetem pedagógia professzora. A magyar gyermektanulmányi mozgalom munkatársa, szervezője, vezetője. Halála előtt néhány hónappal 1935-ben nevezték ki a pesti egyetem professzorának. (*Mészáros-Németh-Pukánszky* 1999. 393) Bizonyos, hogy nagyapám sokat tanult Weszely Ödöntől pedagógiai módszerekben. Ennek az a bizonyítéka, hogy Weszely a következőket írja a fegyelmezésről. „Az ember jó és rossz tulajdonságokkal születik, ezért van szükség nevelésre. A helytelen nevelés gátlója lehet a fejlődésnek. (*Weszely* 1933. 18) „A testi büntetés nem való az iskolába. A tanár és a tanító ne alkalmazzon semmi testi büntetést. Árt vele a saját lelkének, mert lassanként eldurvul, elszokik az önuralomról. Árt a tekintélyének, mert a gyermek nem tiszteli azt, aki durva, aki magán uralkodni nem tud. Az intés történhet szempillantással. Ránézünk az illetőre, esetleg beszéd közben megállunk és ránézünk. Következő lépés az újjfelmutatás, vagy kopogás. Felemeljük a kezünket, vagy kopogtatunk az asztalon és közben odanézünk az illetőre.” (*Weszely* 1933. 72-75.) A részben strukturált fókuszcsoportos beszélgetésben elhangzottak, nagyapám fegyelmezési módszerei. Nagynénémet ugyanis 1949-ben, az érettségije évében, nagyapám oktatta a leány líceumban történelemre. Nagyapámról köztudott volt, hogy csak a szemüvege fölött ránézett egy-egy diákra szó nélkül, vagy legrosszabb esetben felemelte az mutató ujját így kérve figyelmet. De tanítás közben

soha nem emelte fel a hangját és nem ripakodott rá senkire megalázóan. Tehát alkalmazta a Weszelytől tanult módszereket. (1. melléklet)

4.3 Egyetemi végbizonyítvány:

Az egyetemet két helyen végzi el nagyapám. Számomra ismeretlen okok miatt 1925/26 második félévétől már a pécsi Erzsébet Tudomány Egyetemre jár. Itt is szerez végbizonyítványt és diplomát. 148/1927/28. számmal állították ki *Márton Imre* végbizonyítványát az egyetemen. Az illetékbélyeg az új bevezetett pénz értékében 4 fillér volt. A szöveg:

„Mi a magyar királyi Erzsébet Tudomány Egyetem rektora és bölcsészettudományi karának dékánja ezennel bizonyítjuk, hogy *Márton Imre* úr, aki *Nagycsákányban, Vas megyében 1904. október 14-ik napján született s a róm. Kath. hitvallást követi, a szentgotthárdi m. kir. Állami főgimnáziumtól 1924. június 7-ik napján 8. szám alatt kiállított érettségi bizonyítvány alapján a bölcsészet- tudományi kar hallgatói közé felvételre, mint rendes hallgató az 1924/25 tanév első szakától az 1927/28 tanév második szakának végéig terjedő időben budapesti kir. M. Pázmány Péter Tudomány Egyetemen és a m. kir. Erzsébet Tudomány Egyetemen a bölcsészet- tudománykari tanfolyamot bevégezte s a fennálló szabályok követelményeinek eleget tett. Márton Imre* úrnak egyetemi magaviselete ellen az egyetemi hatóság előtt kifogás nem fordult elő.”
(5. mellékelt)

Az úr szó alatt ott szerepel az úrhölgy is áthúzva. Ezek szerint már a nyomtatványban jelezték a női hallgatókat az egyetemeken. Érdeemes lenne megnézni egy olyan egyetemi okiratot, amelyben még nem tüntették fel az úrhölgy szót. Vajon hogy oldották meg a problémát? Melynek hitelül ezen végbizonyítványt aláírtuk és egyetemünk kisebb pecsétjével megerősítettük. Kelt Pécsen, 1928. évi május 30-án.

Aláírás: *Dr. Vasvári* az egyetemrektora és a bölcsészettudományi kar dékánja. Ezzel az okirattal zárul le nagyapám egyetemi tanulmányainak ideje. Ezek után megkapta a diplomát.

4.4 Diploma

A diploma egyetlen hatalmas méretű lapból áll. Szélessége 55 cm, magassága 46 cm. Felül szecessziós díszítéssel a felirat, középiskolai tanári oklevél.. A szövege.

„Az Országos Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság elnöke és vizsgáló tagjai bizonyítjuk, hogy *Márton Imre* úr ki az 1904. évben *Nagycsákányban* született, *róm. kath.* vallású és felsőbb tanulmányait a *m. kir. Erzsébet tudományegyetemen* végezte, előttünk az 1927. évi XXVII. Törvénycikk követelte képesítő vizsgálatot letette, mégpedig a következő eredménnyel: Alapvizsgálaton: 1. magyar nyelv és irodalom *elégséges* 2. *történelemből jó* eredménnyel. Szakvizsgálaton: magyar nyelv és irodalomból *elégséges, a történelemből jó* eredménnyel. A pedagógiai vizsgálaton: bölcséletből *elégséges, a neveléstudományból elégséges* eredménnyel.” (6. melléklet)

Látható, hogy a diplomában külön értékelték, fontos tantárgynak tartották a neveléstudományt. Ebben az időben már tanári szakvizsga és a neveléstudományi szaktárgy követelményeinek teljesítésével lehetett csak tanári diplomához jutni.

„E vizsgálatok alapján mi *Márton Imre* urat a magyar nyelv és irodalom és a történelemnek magyar tannyelvű középiskolákban való tanítására a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől ránk ruházott hatalomnál fogva képesítettnek nyilvánítjuk. Ennek hitelére ezt az oklevelet kiadtuk az Országos Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság pecsétjével és saját aláírásunkkal megerősítettük. Kelt. *Pécsett, 1930. évi május hó 24-én.*”(6. melléklet)

Aláírók: *Dr. Hodiszka Antal, Vargha Damján* az ő aláírásuk olvasható a dokumentumon. A 30-as év már a gazdasági válságot jelentette, ebben a nehéz időszakban jut diplomához Márton Imre a gyakorlati év letöltése után. Embereket bocsátanak el a munkahelyükről, ő a friss diplomájával mégis talál állást. Az értelmiségi presztízst szimbolizálja, hogy a neve után „úr” megszólítás áll.

4.5 Márton Imre családja, életpályájának vázlata:

Jelen dolgozat nem tudja felvállalni, hogy Márton Imre egész pedagógusi pályájának részleteit kidolgozva teljes képet adjon munkásságáról az egyes történelmi időszakokban. Amire vállalkozni tudok, egy életrajzi jellegű pályakép vázlata, melyet a családi visszaemlékezésekből, saját emlékeimből és az elemzett dokumentumokból szeretnék összerakni. (1. melléklet)

Márton Imre édesapja, *Márton János*, édesanyja *Zsigovits Anna* volt. Mindketten árva gyermekek voltak, a falu, a Vas megyei Nagycsákány tartotta őket sorkosztón. Mikor betöltötték a 16. életévüket összeházasodtak és a falu legutolsó üresen maradt házát kapták meg, hogy boldoguljanak. A családi történet szerint nem volt csak egy ágyuk, meg asztaluk. Hat gyermekük születik, kis birtokot is összeszednek az idők folyamán, majd tönkremennek. Visszasüllyednek a paraszti sorba. (1. melléklet)

Legkisebb gyermekük *Márton Imre* 1904. október 14-én született Nagycsákányban. A falusi pap, aki tanító is egyben felfigyel képességeire, szorgalmára, tudásvágyára. Javasolja a szülőknek, hogy engedjék továbbtanulni a szentgotthárdi gimnáziumba. A szülők ráállnak, mivel a fiú gyenge testalkatú, nem bírja a fizikuma a nehéz paraszti munkát. Papnak szánták, hogy majd teológiát tanul, de más irányt vett az élete. Úgy tudom, hogy a testvéri közül egyedül ő tanult tovább polgári iskolában majd gimnáziumban. (1. melléklet) A harmincas évek elején nagyapám lesz az egyetlen, aki diplomát szerez a településen. A szentgotthárdi Állami Főgimnáziumba járt 1920-21

között, majd a váci kegyestanítórendi főgimnáziumba 1922-23 között. Végül mégis a szentgotthárdi gimnáziumban tesz érettségit 1924-ben. (3. melléklet) Kiegészítő érettségit 1925-ben görög nyelvből tesz a Berzsenyi Dániel Főgimnáziumban Budapesten. (4. melléklet) 1924-25. tanévben már a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetemen tanul a bölcsészettudományi karon. 1925-26. tanévre még bejegyzik az értesítőbe a tantárgyakat Budapesten, mégis az 1925-26. tanévet a pécsi Erzsébet Tudomány Egyetemen folytatja. Ebben az intézményben tanul egészen 1928-ig. A jelentkező könyve szerint magyar-történelem-német szakot vesz fel. Középiskolai tanári oklevelét 1930-ban állítják ki, amely a magyar nyelv és irodalom, valamint történelem tantárgyak magyar tannyelvű középiskolákban való tanítására jogosít fel. Időközben a német nyelvtanári szakot elhagyja. (6. melléklet)

1930-ban a pécsi Pius Gimnáziumban helyettes tanár, ez lesz az első munkahelye. Ekkor már nős, első gyermeke is megszületik. A felesége családja anyagilag is támogatja őket az indulásnál. 1936-tól kinevezett rendes tanár lesz. 1936-ban Pécsről Szegedre helyezteti magát. 1937-ben igazgatóhelyettes a nyári időszakban a szegedi Klauzál Gábor Gimnáziumban. (2. melléklet, 15. melléklet) Kinevezésén a megszólítás „Tekintetes”. A korszakban nagyon érzékenyen mutatták a megszólítások a társadalmi hovatartozást. 1937-39 között ebben a gimnáziumban tanít. 1939-től a Szeged-Rókus Katolikus Népkör társelnöke. 1942-től kinevezik a bajai Tanítóképző Főiskola tanárának. Fennmaradt egy 1943-ban kelt származási igazolás. „Származási igazolvány. Igazolom, hogy *Márton Imre*, aki Nagycsákányon 1904. évi október 14-én született, nagyszülőikig bezárólag tiszta keresztény származású.” Valószínűleg, ha nem rendelkezett volna ilyen igazolvánnyal nem taníthatott volna. Ezt az iratot a honvédség állította ki. Feltételezésem szerint a zsidó származású munkaszolgálatosokat gyűjtötték össze. (Radnóti Miklós a szegedi egyetem elvégzése után nem kap állást zsidó

származása miatt. Később munkaszolgálatra vezénylik, ahonnan egyszer még vissza tud térni, majd agyonlövik Abda község közelében.)

Az egyik dokumentum szerint 1943. június 6-án a tanítóképző intézetbe kiszállt tanárvizsgáló bizottság előtt megjelent. A munkájával kapcsolatban a bizottság mindent rendben talált. Az összegyűjtött iratokból teljes pedagógus pályája feltárható lenne egészen a nyugdíjazásáig, de jelen dolgozat csak a két világháború közötti működésére fókuszál. Elszegényedett, sokgyermekes, paraszti sorban élő családból kiemelkedve önerejéből jutott *Márton Imre* az értelmiségi társadalmi rétegbe. Pozícióját erősíti vidéki kereskedőcsaládból származó felesége is. Valószínűleg, ha nem járt volna egyetemre kettőjük házassága sem jöhetett volna létre a köztük lévő hatalmas társadalmi különbségek miatt. Mivel diplomás ember lett, aki képes volt eltartani családját, *Cserba Aranka* felvilágosult gondolkodású szülei elnézték szegény sorsát, lányukat támogatták a döntésben. Hittek abban, hogy nagyapám előtt kiszámítható életpálya áll. Később sem támasztottak ellentéteket a két család között, sőt fennmaradtak levélváltások, amelyben a legnagyobb tisztelet és becsülés hangján rendezik el a fiatalok sorsát. Később, paraszti életsorsának köszönhetően. (1. melléklet)

Márton Imre a második világháború utáni Rákosi-rendszerben is meg tudja tartani tanári állását a bajai Tanítóképző Főiskolán egészen nyugdíjazásáig, emellett folyamatosan vállalt társadalmi pozíciókat is. A tanítóképzőn emlékműsorokat, konferenciákat szervez, megyei szakfelügyelőként működik a hatvanas években, a TIT-ben is tevékenykedett.

5 Cserba Aranka hagyatékából származó okiratok mikrotörténeti vizsgálata:

5.1 Leánygimnáziumi bizonyítvány

Külső sajátosságok: Lapméret 21/34 cm. Nyomtatvány, fekete betűszedéssel, egyes szavak kiemelve, bizonyos helyeket kézírással töltöttek ki. Felülről lefelé haladva a lap bal felső sarkában található az iktatószám: 11. Alatta közvetlen kézírással az évszám 1927-28. Fent középen feltehetően az iskola címere. Két oldalt két oroszlán tart egy pajzsot Szent Koronával a tetején. A lap jobb felső sarkában két piros illetékbélyeg, és egy indigós körpecsét található. Az illetékbélyeg darabja 4 fillér értékű, piktográfiája szecessziós stílusú közepén az Árpád címerrel. Már bevezetik az új értékállóbb pénznemet a pengőt, így már arányosabb a filléres nagyságrendű illetékbélyeg értéke. Nem úgy, mint Márton Imre okirataiban, ahol az érettségi bizonyítvány illetékbélyege 5 ezer korona. Az infláció mértékét jól mutatja a két pénznem értékkülönbsége. Nagysága a fehér cakkos szél nélkül 2,5/3,1 cm Az indigós körpecséten a már említett oroszlános címer és körben szöveg látható. Zrínyi Ilona Leányliceum. Átmérője: 3 cm. Középen a fekete nyomtatott címer alatt a felirat nagy, vastagított betűkkel szedve: Leánygimnáziumi bizonyítvány. A betűtípus nem tesz különbséget a hosszú és a rövid i betű között. A kézzel kitöltött szöveget dőlt betűvel írom, a nyomtatottat azokon a helyeken, ahol vastagítva van, ott én is vastagítom. A felső szöveg a következő:

„Cserba Aranka r.kath. vallású rendes tanuló,

aki 1907.-ik évi *december 17 én Baján* n

Bács-Bodrog vármegyében született, a budapesti VIII. kerületi

községi Zrínyi Ilona leánygimnázium nyolcadik

osztályában tanított tárgyakból az 1927/1928-ik iskolai évben a következő

osztályzatokat nyerte:” (7. melléklet)

A másolat szövege soronként megegyezik az eredetivel. A szöveg alatt bordűrös keretben az „Egyes tárgyakban tanúsított előmenetele:” áll. (8. melléklet) Helyesírásiilag a tanúsított szó rövid u-val szerepel. A tárgyak két csoportra vannak bontva: a. Rendes tárgyak, b. Rendkívüli tárgyak. A rendes tárgyak két oszlopba vannak nyomtatva, melléjük az elért eredmény fekete színű, vékony hegyű tollal, kézírással vannak beírva. Ebben az időben úgy tűnik nagy hangsúlyt fektettek a klasszikus műveltségre a leánygimnáziumokban is. Ezt tanúsítja, hogy latin és görög nyelvből is szerepel. Ezzel próbálták feltehetően a fiúgimnáziumok színvonalára emelni az oktatást, hogy a bölcsészeti karokon elfogadják a leánylíceumi végbizonyítványt. Az élő európai nyelvek közül német és francia nyelvet tanult Cserba Aranka. A reáltárgyak több egységre bontva jelennek meg, mint földrajz, növénytan és állattan, ásvány és vegytan, természettan, egészségtan, a matematikaoktatás a mennyiségtan néven szerepel. A történelem mellett külön filozófiát, hit- és erkölcsan oktattak. A rajz mellett oktattak szépírást, illetve a technika tantárgyat a női kézimunka tantárgy képviseli. Nem feledkeznek meg a nő tradicionális feladatairól. A művészeti nevelés keretben ének is szerepel. Testnevelés megnevezés helyett a testgyakorlás szó áll. Ebből a tantárgyból *Cserba Aranka* felmentést kapott. Írásbeli dolgozatainak értékelése: „csinos”. A bizonyítvány feltünteti a mulasztott órák számát, akár a mai végbizonyítványokban, külön igazolt és igazolatlanra bontva. Igazolt hiányzás: 109. Erkölcsi magaviselete példás. A tantestület záró határozata: „érettségi vizsgára jelentkezhetnek” A keltezés szerint az okmányt Budapesten állították ki 1928. május 25-én. A lap bal alsó sarkában az igazgató aláírása szerepel, sajnos nem lehet kiolvasni, középen egy újabb indigós pecsét az oroszlanos címerrel, a jobb sarokban az osztályfőnök aláírását csak találgatni

lehet. Ami bizonyos, hogy a dr. titulust használhatta, vagyis tudományos fokozattal rendelkezett. Az okirat hátoldalán a következő nyomtatott szöveg szerepel kitöltetlenül:

Tandíjmentessége:

Ösztöndíja:

Úgy látszik ebben az időben már a középiskolákban fizettek tandíjat, de lehettek támogatott diákok is.

Egy táblázat is szerepel az értékeléshez útmutatónak:

Előmenetel	Magaviselet	Írásbeli dolgozatok külső alakja
jeles	példás	csinos
jó	jó	rendes
Elégséges	tűrhető	tűrhető
elégtelen	rossz	rendetlen

5.2 Leánylíceumi érettségi bizonyítvány

Az okirat méretei: 25/38 cm. Vízjeles papírra készült nyomtatvány a szélén körbefutó bordúrral.. Az adatokat helyenként kézírással töltötték ki. Fekete, vékonyhegyű tollat használtak. Az okirat száma megegyezik az 1. mellékletben szereplővel. Egy illetékbélyeg található a jobb felső sarokban 40 fillér értékben. Középen vastagítva, kiemelten a Leánylíceumi érettségi bizonyítvány felirat. Szintén középen nagy, kalligrafikus betűkkel szerepel nagyanyám neve az utónevével együtt. Tovább a szöveg:

„Cserba Aranka Rozália aki Baja, Bács-Bodrog az 1907. év december hó 17. napján született *r.kath* vallású, miután a leányközépiskolai tanfolyamot és pedig 1918-22. *bajai r.kath. polgárinak I-IV. o.*, 1922-25. *otthon*, 1925-28. *a budapesti VIII. ker. Zrínyi Ilona Leányliceum V-VIII. magánt.* Elvégezte s *példás* erkölcsi magaviseletet tanúsított, az alulírt bizottság előtt érettségi vizsgálatot tett, következő eredménnyel:

Magyar nyelvből és irodalomból	<i>jó</i>	Történelem	
	<i>elégéséges</i>		
Latin nyelvből és irodalomból	<i>elégéséges</i>	Mennyiségtan	<i>elégéséges</i>
Német nyelvből és irodalomból	<i>elégéséges</i>	Természettan	<i>jó</i>
A leányliceum többi tárgyaiban következő előmenetelt tanúsított:			
Hit- és erkölcsstan	<i>jeles</i>	Állattan	<i>jó</i>
Francia nyelvben és			
Irodalomban	<i>elégéséges</i>	Vegytan	<i>jó</i>
Filozófiából	<i>jeles</i>	Egészségtan	<i>jó</i>
Földrajzban	<i>jó</i>	Rajzban	<i>fm.</i>
Növénytanban	<i>jó</i>	Görög nyelvben	
		<i>és irodalomban</i>	<i>jeles</i>

(8. melléklet)

Érdekes, hogy a reáltárgyakból sokkal jobban szerepelt, mint azokból a tárgyakból, amelyeket később felvett az egyetemen. Magyar irodalom és a francia nyelvre gondolok. Kiegészítő vizsgát kellett tennie görög nyelvből, amely okirat majd a 3. mellékletben szerepelni fog. Így még eggyel emelkedett a tanult nyelvek száma, habár valószínűleg az ókori görög nyelvről lehet szó. Így folytatódik az érettségi bizonyítvány szövege:

„A fentiek szerint a szabályszerű követelményeknek *megfelelvén* őt a tudományegyetemeknek és főiskoláknak nők részére engedélyezett tanulmányaira *érettnek* nyilvánítjuk. Erről neki *VIII. kerületi Zrínyi Ilona Leányliceum* pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt adjuk.
Kelt: Budapest, 1928. június 12.” (8. melléklet)

Külön nyomtatvány állhatott az iskolák rendelkezésére nemek szerint az érettségi bizonyítvány kiállítására, mivel az okirat külön kihangsúlyozza, hogy a nők részére engedélyezett tanulmányokra ad jogosítványt az egyetemeken. Ami mindenképpen bizonyító értékű annak vizsgálatában, hogy a nőket erősen diszkriminálták az egyetemi tanulmányok folytatása terén. A bizonyítványt a vizsgálóbizottság tagjai írták alá: Elnök: *dr Ágh Géza*, Az igazgató neve sajnos nem állapítható meg biztonsággal. Alatta további szöveg a magyar nyelv és irodalom tanára. *Dr. Lóránd Lajos* a latin nyelv és irodalom és történelem tanára, francia nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom. *Horváth Ernő* tanár. Érdekesség, hogy az aláírások rendkívül kalligrafikusak, és a vezeték- és keresztnéveket egybe írták, kisbetűvel írva a keresztnévet. A leányliceum feladatát elsősorban a modern nyelvek és irodalmak tüzetesebb tanításával oldotta meg. A matematika-természettudományi irányzat helyett azonban az irodalmi és művészeti tárgyak kaptak nagyobb hangsúlyt. Kiszorult a kézimunka a tantárgyak közül, mivel feleslegesnek ítélték a gépmunka korszakában a testtartást rontó kézimunka tanítását. (Mészáros-Németh-Pukánszky 1999. 373)

5.3 Kiegészítő érettségi bizonyítvány

Papírméret:22/36. A papír szintén vízjeles, mint az érettségi bizonyítványnál. Nincs külön illetékbélyeg, iktatószám, sem iskolai címer. Szöveg a következő:

„*Cserba Aranka*, aki *Baján (Bács-Bodrog m.)* született 1907. évi december hó 17 én, *róm. Kath.* vallású, miután *leányliceumban* érettség vizsgálatát a *budapesti*

VIII. ker. Zrínyi Ilona Leányliceumban bevégezte, az alulírott bizottság előtt kiegészítő érettségi vizsgálatot tett következő eredménnyel: Görög nyelvből és irodalomból: *jó*” (10. melléklet)

Elírás történhetett, mivel az érettségi bizonyítványban már görög nyelvből és irodalomból jeles eredmény szerepel. A szöveg így folytatódik:

„Erről neki *a budapesti VIII. ker. Zrínyi Ilona Leányliceum* pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt kiadjuk. Kelt Budapest, 1928. évi *június* hó 12-én.” (9. melléklet)

5.4 Egyetemi leckekönyv

Méretei: 12,5/22 cm. Terjedelme összesen 38 oldal. A fedele barna színű, belül a tulajdonos fotója látható. Az első lapon az egyetem rektora köszönti az olvasót. 80 filléres barna színű illetékbélyeg pecsét nélkül. Szöveg:

„*Tudatjuk* valamennyi kar doktoraival és más mindenkivel egyenként és összesen akiket illet, hogy *Cserba Aranka* úrhölgyet, ki *Baja* városában *Bács* megyében született, mint *bölcsész* tudománykari rendes hallgatót egyetemünk anyakönyvébe szabályszerűen beiktattuk: mit aláírásunkkal és kisebb pecsétünkkel ellátott jelen okmánnyal bizonyítunk. Kelt Pécsen, 1929 évi szept. hó 14. napján.” (10. melléklet)

Az aláírások nem olvashatóak. Az úrhölgy megszólítás mindenképpen a társadalmi tisztelet megnyilvánulása annak a női hallgatónak, aki már az egyetem kötelékébe tartozik. Nagyanyám nem kereskedő családból származott, neki származásánál fogva is kijárt ez a megszólítás. De ha egy hallgató munkás, vagy paraszti rétegből került ki, mindenképpen társadalmi emelkedést jelentett neki ez a megszólítás. Az osztályhoz tartozást a megszólítási titulusok ebben az időben érzékenyen jelezték. A 3. oldalon felirat szerepel középen

„Leczkekönyv” Tulajdonosa: *Cserba Aranka (György leánya)*. Született *Baja* városában *Bács* megyében, 1907. év dec. havának 17-ik napján s a *róm. Kath.* Vallást követi. A magyar kir. Erzsébet Tudomány Egyemre rendes hallgatónak fölvétetett.” (10. melléklet)

A szak megjelölése (bölcshészet) után az 1929/30 tanév I. féléve áll, de a továbbiakban 1928/29 félév dátuma szerepel a kézzel írott „rendkívüli félév” felirattal. A pecsét „M.kir. Erzsébet Tudományegyetem Quaestura” szerepel középen az egyetem címerével. Pécsett 1929 szept. 14. dátummal és a quaestor aláírásával. Az 5. laptól táblázat formában a felvett tárgyak és a tanárok neve, aláírása szerepel, mint bármely más indexkönyvben. A tantárgyak mennyisége és minősége komoly bölcshészeti képzésről tanúskodik. Cserba Aranka tantárgyai egy majdani középiskolai tanárnő szakmai tudását voltak hivatottak megalapozni. Tantárgyak, tanárok: Platón *dr. Nagy József* heti 3 óra. Vergiliusról heti 2 óra *dr. Gyomlay Gyulával*, szintén vele heti 2 óra külön Platón Állama címmel. A magyar nyelv legrégibb emlékei heti 3 órában *dr. Zolnai Gyula* professzorral, finn olvasmányok szintén *dr. Zolnaival* heti 2 órában, nyelvészeti gyakorlat heti 2 órában. romantikus magyar irodalom kurzus heti 3 óra *dr. Tolnai Vilmos* tartotta, Petőfi élete műveiben heti 1 óra szintén *dr. Tolnai*, heti 2 óra szemináriumi gyakorlat, Gyöngyösi István heti 3 óra *dr. Vargha Damjánnal*. Összesen ezen az oldalon 23 óra van felsorolva, amelyből Cserba Aranka jelesre kollokvált. Az 1 korona 50 fillér illetékbélyeg és a pecsét viszont hiányzik. A 6-7. oldalon ismét fel van írva a rendkívüli félév, valamint a jobb felső sarokban a következő szöveg: „diákigazolvány kiváltva Pécs 1928. IX. 2. és egy aláírás. További tantárgy felsorolás következik: Biblia fordítások története heti 1 óra *dr. Vargha Damján*, heti 2 óra szemináriumi gyakorlat szintén *dr. Varghával*. A magyar irodalom története a XVII. században heti 2 óra *dr. Gálos Rezső* tanárral. A francia romanticizmus *dr. Birkás Géza*

heti 3 óra, francia művelődéstörténet dr Gedeon Endre heti 2 óra. Francia fogalmazási gyakorlat szintén dr. Gedeon tanárral heti 2 óra. Magyarország történeti vázlata III. Béláig heti 3 óra. *dr. Holub József* professzor tartotta. Tintával a végén: „Lezárattott: 38 óra” Keresztbe tollal: M. kir. Erzsébet Tud. egyetem questora a dátum átfirkálva kivehetetlen. 236 sz. Ezen a lapon viszont már ki lehet venni, hogy a questor *Melczer Zoltán* volt. Be lett jegyezve 8 fillér bélyegre, s 115,50 további befizetés. Talán a tandíj. Láttamozta: *Birkás sk.* És *Falerik Tibor sk.*, mint ellenőr. Második félév tantárgyai: Magyar mondattan dr Zolnai heti 3, a finn nyelvtan alaktana *dr Zolnai Gyula* heti 2, a XIX. sz. negyvenes éveinek magyar irodalma *dr Tolnai Vilmos* heti 3, a magyar líra dr Tolnai professzorral heti 1, Gyöngyösi István és kortársai *dr. Vargha Damján* heti 3, magyar nyelvű bibliafordítások dr. Vargha professzorral heti 1. Heti 2 óra szeminárium gyakorlat szintén *dr. Varghával*. A francia realizmus dr. Birkás Géza, heti 2 óra, egy francia nyelvű tantárgy szintén dr. Birkással heti 1 óra. Mindenből jeles eredménnyel. Következő lapon folytatódnak a második félév tantárgyai: franciából további tárgyak 2-2 órában dr. Birkással, egy Moliére kurzus heti 2 órában. *dr. Gedeon Endre* tartotta. Ez a félév 28 órával lett lezárva. A végén kézírással *Melczer Zoltán* questor hitelesítette. Fizetett 129. 500-at. Ez valószínűleg elírás lehet. Cserba Aranka diákigazolványa a 633-as számú volt tudhatjuk meg a jobb felső sarokból. 1929/30. első félév tantárgyai: Esztétika *dr. Nagy József* heti 2, finn olvasmányok *dr. Zolnai* heti 2, finnugor összehasonlító nyelvtudomány *dr Zolnai* heti 3, Arany J. élete, költészete dr Tolnai heti 4, magyar verselmélet dr. *Tolnai Vilmos* heti 2, Balassi Bálint *dr. Vargha* heti 3, Kódexeink Biblia fordításának dialektikája tantárgy és szeminárium valamiért töröltetett. La Fontaine meséi *dr. Birkással* heti 2, Művelődés történet olvasmányok *dr. Gedeon Endre* heti 2. Ettől az évtől már a legtöbb bejegyzést nem kézzel írták, hanem pecséttel helyettesítették a hitelesített kézírást. 14-15. oldal tantárgyai: Francia

beszédgyakorlat dr. Gedeon Endre heti 2, utána kétszeresen pecsételve „lezáratott”. Utána még három tantárgy szerepel: A francia nyelv a középkorba dr. Birkás heti 2, szemináriumi gyak. Heti 2 dr. Tolnai Vilmos, Neveléstan heti 3 dr. Weszely Ödön. 26 óra. Ebben a félévben már csak egy tárgyhöz van beírva érdemjegy, a többi tárgyból ezek szerint már nem vizsgázott le Cserba Aranka. 40 filléres illetékbélyeg. Fizetett: 137.50. Ami azt jelentette, hogy egyik félévben sem kapott tandíjmentességet. A 16. lapon:

„32/ig 29-30. igazolom, hogy a leckekönyvben 4-11. lapjain szereplő adatok a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem itt eredetlen visszatartott leckeigazolványának adataival mindenben megegyeznek, hivatalosan tanúsítom. Pécs 1929. november 20. Melczer Zoltán” (11-12. melléklet)

Ez az utolsó bejegyzés a leckekönyvbe. Cserba Aranka nem kezdte meg az 1929/30-as év második félévét, és soha többé nem tért vissza az Erzsébet Tudományegyetemre tanulni.

5.5 Egyetemi jelentkezőkönyv

Méretei: 13/22,5 cm. Füzet külső, kékes színű papírfedél. Rajta címkén Cserba Aranka neve. 31 oldal terjedelmű. A jelentkezőkönyv első lapjának szövege nem egyezik meg a leckekönyv szövegével, csak az adatok. Szövege a következő: „Tulajdonosa: Cserba Aranka, aki Baja városában Bács megyében az 1907-es év december hónapjának 17. napján született, s a rom. kath. vallást követi. Mint a pécsi M. kir. Erzsébet Tudományegyetem bölcsészet hallgatója leckekönyve alapján a pécsi m. kir. Középiskolai Tanárképző Intézet tagjául felvétetett. Szaktárgyai: magyar, francia Pécs 1928. szeptember 24. (13. melléklet)

A pecséten ez áll: M.kir. Tanárképző Intézet Pécs. Világosbarna árnyalatú a kontúrja, átmérője 3,5 cm. A következő nyomtatott oldalakon 3-7. utasítások

találhatóak, 8-14. oldalig pedig a tanterv. A 15. oldalon „leckekönyv” címmel a használati utasítás található a könnyebb eligazodás érdekében. A 16. oldaltól a 4. mellékletben említett felvett tárgyak jegyzéke szerepel kiegészítve a tanárképző intézmény előadásaival. Az utasítások a Tanárképző Intézet tagjai számára íródott. Először is a Tanárképző Intézet feladataira és eszközeire tér ki. „Középiskolai tanárságra képesítést csak az nyerhet, aki igazolja, hogy szabályszerű egyetemi tanulmányai során a Középiskolai Tanárképző Intézetnek négy éven át tagja volt és ezen idő alatt az egyes szakcsoportokra nézve kijelölt egyetemi, úgyszintén tanárképző-intézeti előadásokban és gyakorlatokban eredményesen részt vett. A főiskolai tanfolyam elvégzése után még legalább egy évet a pécsi Tanárképző Intézet igazgatótanácsának javaslata alapján kijelölt pécsi középiskolában tanítási gyakorlattal töltött. A tanári pályára készülő nőhallgatók a tanítási gyakorlatot valamely erre kijelölt leány középiskolában végzik.” Ebben az időben már megvalósult a tanárképzés intézményes formája, amiért Klebelsberg Kuno, Fináczy Ernő harcolt. Jelen van a gyakorlati képzés is a tanárképzésben. Ugyanakkor külön leckekönyv, „jelentkezőkönyv” tartalmazza a tanárképzés tantárgyait. Ez azt mutatja, hogy a tanárképző intézet működése elvált a bölcsészettudományi képzéstől. A négy elméleti év után egy teljes gyakorlati évet kellett letölteni ahhoz, hogy valaki tanári diplomát szerezhessen. Mivel a gimnáziumok ebben az időben még nem voltak koedukáltak szükségesnek érezték a szabályzat megalkotói, hogy külön felhívják a figyelmet arra, hogy a női hallgatók majd leányiskolákban végzik a gyakorlatot. A 4-5 oldalon a Felvétel című fejezet következik. Ebben kifejtik, hogy bárki lehet a tanárképző tagja, aki érettségi bizonyítvánnyal, és érvényes felvételi eredménnyel rendelkezik. Tehát valóban azért volt szükség külön jelentkezőkönyvre, mert a tanárképzés más stúdiumokon és színtereken zajlott, nem volt összevonva a bölcsészeti képzéssel. Ezen a helyen jelzik a két okirat használatára

vonatkozó szabályokat. Tehát, hogy két helyre is be kell írni a tudományegyetemi tanárok előadásait. Külön a leckekönyvbe és külön a jelentkezőkönyvbe. A szeptemberi beiratkozások egész tanévre szóltak. Tagfelvétel folyt a tanárképzőre. 5. oldalon továbbá feltüntették a felvett tagok kötelességeit. Kötelesek voltak előadásokat hallgatni, gyakorlatokon részt venni. A tanárképzési stúdiumok mellett filozófiai, pedagógiai előadásokon is részt kellett venni, illetve előírás volt legalább egy modern nyelv művelése „a teljes megértés fokáig”. A két tárgyat felvetteknek úgy kellett megválasztani tantárgyaikat, hogy legalább 20 órát tegyen ki.

Nagymamám rendkívül lelkes volt, hiszen első félévben 38 órája volt, ebben még nem szerepelt a tanárképzős követelmény. Ráadásul mindenből jelesre teljesített. Valószínűleg sérelmezhetette, hogy a leánylíceumban az érettségien mindenből elégséges eredményre értékelték. A tanterv részben feltüntették az általános követelményeket, „melyek minden szakos jelöltre kötelezők”. Magyar irodalomtörténet heti 2 órában. Idegen nyelv azoknak a hallgatóknak, akiknek a szakpárjában nem szerepel modern nyelv. Követelményszint: „ezek egyikét olyan mértékben bírja, hogy szakjába vágó tudományos munkát megért és helyesen fordít.” Filozófia témacsoporton belül: Pszichológia heti 2, logika heti 2, ethika heti 2, filozófiatörténet heti 2. Pedagógia két féléven át legalább 2-2 óra hetente. Módszertan heti 2 óra egy féléven át. A 9-14. oldalon az egyes szaktárgyak követelményeit tartalmazza a szöveg.

Jelen dolgozat erre részletesebben nem kíván kitérni. 16. oldaltól a tantárgyak felsorolása következik az óraszámokkal. A tanárképzős tantárgyak a következők: poétika, prózai műfajok elemzése, francia stílusgyakorlat, francia leíró nyelvtan, pszichológia. Mindegyikből heti 2 óra. A tanárok ugyan azok, mint a bölcsészeti előadásokon. A 18. oldal rontott, át van húzva, valaki újra leírta a tárgyakat. A 20. lapon a második évfolyam tárgyait vezették be. A tanárképzős táblázatban három tantárgy

megnevezése szerepel hetente 2-2 órában. Verstan, francia stílus óra, francia fogalmazási gyakorlat. A második félévre: Fejezetek stilisztikából, francia stílusgyakorlat, francia fogalmazási gyakorlat, francia irodalomtudomány segéd tudománya. A 24. oldaltól a bejegyzések megszűnnek. A 32-33. oldalon egy úgynevezett „működési bizonyítvány található kitöltetlenül. Ez a nyomtatvány a gyakorlati év legfontosabb adatait tartalmazta volna. (13. melléklet)

5.6 Cserba Aranka családja, életpályája:

A Cserba család valahonnan a délvidékről érkezett Baja városába. A családi legendák szerint méneseiket adták el, hogy beléphessen Cserba János a molnárok bajai céhébe. 1841-ben már szerepel neve a céh nyilvántartásában. Talán igaz, hogy az én ükapám öregapja találta ki a Dunára épített vízimalmokat, amelyből több is volt a család birtokában. Minden esetre ezek a dunai vízimolnárok főzték először tésztával a halászlét, és még mai napig is ez különbözteti meg a bajai halászlét a szegeditől. A család az 1900-as években már saját déligyümölcs és gyarmatáru kereskedéssel rendelkezett a város főterétől egy sarokra, amit egészen a háború végéig tulajdonukban tartanak.(1. melléklet) Cserba Aranka apja, Cserba György egy régi fotó tanúsága szerint 1900. szeptember 9-én már rendelkezett Temesváron szerzett kereskedelmi iskolai végbizonyítvánnyal. A fénykép hátulján kis szöveg díszileg az ötéves találkozó időpontjáról és helyéről, amelyet aláírásával mindenki elfogadott. „Alulírottak baráti szeretetből kötelezzük magunka, hogy 1905. év pünkösdszombat reggel nyolc órakor a Hungária kávéházban találkozunk. Azon esetben, ha valaki közülünk oly helyzetben lesz, hogy az utazás költségeit nem bírná fedezni, úgy baráti kötelességnek érezze mindenki magát, annak segélyezésére. Kelt. Temesvárott, 1900. évi szeptember 9-én.” Cserba György házasságra lép Szuszics Aranka szintén jómódú kereskedőcsalád leányával, aki a helyi Miasszonyunkról elnevezett leányiskolában tanult. Szuszics

Aranka valójában érdekházasságot köt a két család akaratából. A dédnagymamám az apácaiktól magas szintű zenei képzést kapott, amellett, hogy beszélt németül, franciául. Zongoraművésznek készült, de a házasság közbeszólt. Rendszeresen ad majd házi koncerteket a Szent Antal utcai nagy polgári házban zenekari kísérettel karácsonykor, húsvétkor, amire baráti családok tagjai is hivatalosak. Hat gyermekük születik, nagymamám a legidősebb közöttük. 1907. december 17-én született. Liberális neveltetésük miatt kedvüknek, hajlamaiknak élhetnek a gyerekek, ehhez anyagi háttér is rendelkezésükre áll. Mindannyian eljutnak az érettségiig. (1. melléklet)

Nagymamám az elemi iskola elvégzése után, 1918-22. között a bajai római katolikus polgári leányiskola I-IV. évfolyam tanulója. 1925-28-ban a budapesti VIII. kerületi Zrínyi Ilona leánygimnáziumban V-VIII. évfolyamot magántanulóként járta ki példás erkölcsi magaviseletet tanúsítva. (8. melléklet) Ebben az intézményben tett érettségi vizsgát. Kiegészítő érettségi bizonyítványt kapott görög nyelv és irodalomból jó eredménnyel. (9. melléklet) Nagymamám példaképe Károlyi Mihály felesége Andrássy Katinka volt. Ő is magánúton tett érettségét, majd titkárnőképzőbe járt, végül az arisztokrata családoknál teljesen szokatlan módon szerelmi házasságra lép Károlyi Mihállyal a „vörös gróffal”, Határozott fellépése, férje ügyeinek támogatása szimpatikussá tette a korabeli feminista ideálokat követő, tanulni vágyó lányok szemében. Cserba Aranka indexkönyve szerint, amit Pécsen 1929. szeptember 14-én állítottak ki, felvették a bölcsészkarra magyar-francia tanári szakra. Az indexkönyv és az előadások látogatását igazoló könyv bejegyzései szerint Cserba Aranka négy félévet végez el a pécsi bölcsészettudományi szakon. (10-12. melléklet) Írásai jelennek meg különböző lapokban. Erről két dokumentum is tanúskodik. Az egyik 1928. november 19-én tartott egyetemi Erzsébet ünnep meghívója. A fellépők között szerepel Cserba Aranka bölcsészhallgató, mint szerző és előadó. „Szent Erzsébet jóslata. Színi jelenet.

Erre az alkalomra írta Cserba Aranka bh. Szereplők: Szent Erzsébet Cserba Aranka.” A másik dokumentum szintén egy meghívó a Batsányi János Társaság 1928. november 17. napján tartott rendes gyűlésére. Novella Felolvassa: Cserba Aranka. Ezt a társaságot a meghívón szereplő, nagyanyámtól származó kézírás szerint nagyapám alapította. Nagyanyám független, szabad életet él az egyetemi évek alatt. Dohányzott, rövid szoknyát hordott. Valószínűleg küzd a nők szavazati jogéért, bár erről semmilyen adat nem maradt fenn. Kedvenc írója idős korában is Simone de Beauvoir francia egzisztencialista író. A második nem, A jó házból való úrilány visszaemlékezései, A kor hatalma, és Az öregség szerzője. Megismerkedik Kodolányi Jánossal, Weöres Sándorral. (Nagymamám visszaemlékezései) Az egyetemi könyvtárban találkozik nagyapámmal, aki az utolsó évet végzi az egyetemen. Szerelmi házasságra kötnek, amelyet a szülők nem elleneznek. A családi könyv tanúsága szerint eljegyzésüket 1930. június 7-én jegyezték be. „Az oltár előtt örök hűséget és szeretetet esküdtünk egymásnak a baja-belvárosi plébánia-templomban 1930. június 8-án. Cserba Aranka Pécsről Szegedre követi férjét, ahol Márton Imre középiskolai magyar-történelem szakos tanárként helyezkedik el. Négy gyermekük születik, akik mindannyian diplomát szereznek. Magánélete alakulása miatt Cserba Aranka nem tudja befejezni az egyetemet. Diploma hiányában nem sikerül hivatását gyakorolnia, nem lesz soha középiskolai tanárnő.

6 Összegzés:

Ahhoz, hogy a kutató egy korszakot, vagy egy életutat ábrázolni tudjon, pontos adatokra van szüksége. A dolgozatomban elemzett okiratok ezeket a pontos adatokat szolgáltatják, így a mikrotörténeti elemzés során mindenképpen nagy jelentőséggel bírnak. A beszélgetések során válaszadóim gyakran tévedtek az éveket illetően, vagy

nem rendelkeztek azokkal az ismeretekkel, amelyeket az okiratok megcáfolhatatlanul tartalmaztak.

Ugyanakkor szeretném leszögezni, hogy ezek az iskolai okiratok önmagukban nem alkalmasak arra, hogy egy teljes emberi, pedagógusi életpályát reprezentáljanak. Cserba Aranka egy emberöltőn át gyűjtögette az okiratokat ellátva saját kezű jegyzeteivel, mintha tudta volna, hogy egyszer szükség lehet rájuk. Köszönet érte. A hagyaték a további iratokat is tartalmaz tanúságul egy háború utáni pedagógusi pálya alakulásáról, valamint Márton Imre közéleti tevékenységének bizonyítékait. A hagyaték tartalmazza levelezésüket, emlékünnepek programjait, beszédeket, tanulmányokat, köznevelés tantárgyhoz kötődő jegyzeteket.

A feldolgozott hagyatéki okmányok és okiratok tükrében úgy tűnik, hogy igen komoly követelményrendszert kellett teljesíteniük azoknak a nőknek és férfiaknak egyaránt, akik bölcsészeti-tanári diplomát akartak szerezni, és középiskolai tanárként kívánt elhelyezkedni a két világháború között. Bizonyítást nyert, hogy erre az időre már komoly szakmai képzést kaptak az időközben felállított tanárképző intézetekben. A diploma szövege külön értékeli a neveléstudományi teljesítményt. (7. melléklet) Az egy éves szakmai gyakorlat letöltéséről okmányok nem maradtak fenn a diplomát kivéve, további bizonyítékkal Cserba Aranka 1954-ben írt önéletrajza szolgál. Itt említi meg, hogy megismerkedésükkor Márton Imre már a gyakorló tanári évét töltötte.

A vizsgált iskolai tárgyú okiratokban adatokat találtam a két világháború közti történelmi korszakra, új információkkal viszont csak minimális mértékben tudtam szolgálni a nagy társadalmi, politikai helyzet bemutatásához. Az iratok jelentősége továbbra is egy pedagógus életpálya felvázolásának lehetőségében áll, illetve abban, hogy nagy mennyiségű pedagógiatörténeti adathoz juthatunk. Bizonyítékokat találtam

előfeltevésemre vonatkozólag. A tanulás, a diplomaszerzés lehetőséget adott egy merev társadalmi struktúrában a feljebbjutáshoz, egzisztenciateremtéshez.

A két ember, Cserba Aranka és Márton Imre, nagy nehézségeket leküzdvé jut el arra a szintre, hogy egyetemi tanulmányokat folytathasson. Márton Imre szegény sorsból küzdi fel magát, többszöri iskolaváltásokkal éri el célját, melyeknek okai nem ismeretesek. Cserba Aranka ugyan középosztálybeli kereskedőcsaládból származik, de nő lévén nehézségekbe ütközik továbbtanulása. Tanulmányi eredményeiket tekintve Cserba Aranka előtt nyitva állhatott volna a középiskolai tanárnői pálya, de családalapítása miatt pályája megszakad. Később sem folytatja tanulmányait. Márton Imre viszont megvalósítja elképzeléseit. Először középiskolai- majd főiskola tanár, sőt megyei szakfelügyelő lesz nyugdíjazásáig. Értelmiségi pályáján a különböző történelmi rendszerekben is töretlenül tud előrehaladni, egyéni szakmai fejlődése nyomon követhető. Ezt az állításomat a még fel nem dolgozott hagyatéki dokumentumok alátámasztják. Ennek a feltevésnek a bizonyítása jelenthetné a továbblépést kitűzött kutatási területemen.

7 Felhasznált szakirodalom:

Bertényi Iván – Gyapay Gábor (1993): *Magyarország rövid története* Maecenas Kiadó Budapest

Bobula Ida(1928): Az egyetemi nőkérdés Magyarországon In: *Napkelet* 8. 581.

Body Zsombor (1999): A mikrotörténelem haszna nagy társadalmi csoportok kutatásában In: *Századvég* Tél 39-57.

Czoch Gábor (1999): A társadalmi rétegződés mikro- és makrotörténeti vizsgálata In: *Századvég* Tél 17-38.

Finácz Ernő (1922): A középiskolai tanárképzésről In: *Magyar Pedagógia* 5. 67-72.

Gyáni Gábor (1997): A mindennapi élet, mint kutatási probléma In: *Aetas* 12/1 Letöltés: 2014.01.10.

Gyáni Gábor (2011): *Magánélet Horthy Miklós korában* Corvina Kiadó Bp.

Gyáni Gábor(2006): *Magyarország társadalomtörténete a Horthy-korszakban* In:Gyáni Gábor-Kövér Gábor: *Magyarország társadalomtörténete A reformkortól a második világháborúig* Osiris Kiadó Budapest 189-391.

Gratz Gusztáv (2001): *Magyarország a két világháború között* Osiris Kiadó Budapest

Kéri Katalin (1997): *Mi a neveléstörténet?* JPTE Tanárképző Intézet Pécs

Király Sándor egyetemi doktori PhD értekezése (2009): *Az egyetemi hallgatóság társadalmi arculata Magyarországon a két világháború között*

Klebelsberg Kuno (1927): *Indoklás a külföldi magyar intézményekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról szóló törvényjavaslatról* In:(1990) Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917-1932) Európa Könyvkiadó Budapest 175-187.

Klebelsberg Kuno (1925): *Falusi népiskoláink kibővítése* In:(1990) Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917-1932) Európa Könyvkiadó Budapest. 255-258.

Klebelsberg Kuno (1928): *Női Eötvös Collegium* In: (1990) Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917-1932) Európa Könyvkiadó Budapest. 473-478.

Dr. Lukinich Imre (1933): *Az egyetem alapításának története* Erzsébet Tudományegyetem kiadványa Pécs

Mészáros István-Németh András-Pukánszky Béla (1999): *Bevezetés a pedagógia és iskoláztatás történetébe* Osiris Kiadó Budapest

Németh András – Pukánszky Béla (2004): *A pedagógia problémátörténete* Gondolat Kiadó Budapest 147-238.

Pukánszky Béla (2006): *A nőnevelés évezredei – Fejezetek a lányok nevelésének történetéből* Gondolat Kiadó Budapest

Romsics Ignác (1999): *Magyarország története a XX. Században* Osiris Kiadó Budapest

Schlumbohm Jürgen (2000): Mikrotörténelem-makrotörténelem In: *Aetas* 4. 170-180.

Salamon Konrád (2008): *Ez volt a magyar 20. század* Akkor Könyvkiadó Budapest 42-88.

Salamon Konrád (1998): *Magyar történelem 1914-1990* Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest 61-138.

Szekeres András (1999): Mikrotörténelem és általános történelmi tudás In: *Századvég Tél* 3-16.

Szijártó M. István (1996): Mi a mikrotörténelem? In: *Aetas* 4. 157-182.

Szijártó M. István (2003): A mikrotörténelem In: Bódy Zsombor- Ö. Kovács József szerk. *Bevetés társadalomtörténetbe*. Osiris Kiadó Budapest 494-513.

Vámos Éva (2012): A nők részvételének megteremtése a tudományban és a technikában In: *Recepció és kreativitás Nyitott magyar kultúra* www.phil-inst.hu/recepcio Letöltés: 2013. augusztus 14.

Dr. Weszely Ödön (1933): *A neveléstudomány rendszere, rövid összefoglalása* Révai Kiadás Budapest

8 Mellékletek:

8.1 Részben strukturált fókuszcsoportos beszélgetés szövege:

A részben strukturált fókuszcsoportos beszélgetés ideje: 2014. december 28. Helye: Kecskemét. Résztvevők: dr. Kávai Pálné Márton Anikó, édesanyám, 75 éves, nyugdíjas óvónő-gyógypedagógus, a szövegben A. Kovács Gézané Márton Emőke, nagynéném,

84 éves, nyugdíjas ének szakos tanár, karvezető, népművelő, szövegben E. M. asszony, 73 éves, nyugdíjas tanítónő. Nagyszüleim szomszédságában élt gyermek- és ifjúkorában, édesanyám gyermekkori barátnője. Jómagam moderátorként szerepelek a beszélgetésben, szövegben M.

M: Nagyon köszönöm, hogy elfogadtátok a meghívásomat és segítséget nyújtotok abban, hogy fel tudjam térképezni a ti szüleitek, az én nagyszüleim életpályáját. A szakdolgozatom témáját a nagymamáék hagyatékában talált iratok adják, ezekhez az adatokhoz kellene még emlékeket, történeteket mesélnetek. Szeretném, ha visszaemlékeznénk rájuk.

E: Nagyon örülök, hogy jó kezekbe kerültek az iratok, már azt hittem a költözésnél kidobtuk mindet.

A: Valamiért elhoztam. Kati már akkor is szerette ezeket böngészni, felvették a történelem szakra. Arra gondoltam egyszer jól jöhet még neki.

E: Mindig boszorkány voltál. (Nevetnek.)

M: Először a családról kellene összeszednünk, amire emlékeztek. Mármint a nagymama, meg a nagypapa családjáról, hogy mit tudtok.

E: Apukám családja nagyon szegény volt. Csákánydoroszlóban, Vas megyében életek. A két szülő árva gyerekként került össze, a falu házasította ki őket. A nagymamám, a te dédnagymamád, úgy mesélte, hogy 16 évesek volt, és a falu végén kaptak egy kis házat. Olyan szegények voltak, hogy csak egy ágyuk volt, meg egy asztaluk. Aztán hat gyerekük született. Apu volt a legkisebb, nagyon sovány, beteges gyerek.

A: Ezért is taníttatták később. A falu papja javasolta, hogy jó képességű, a nehéz munkába úgy is belepusztulna. Gyenge volt a tüdeje. Olyan szegények voltak, hogy egyszer megette a tehén a papa fél kabátját, és zsákból pótolták ki.

E: Kitűnő tanuló volt. Papnak szánták, de aztán mégis tanár lett szerencséire.

M: Nyilván, ha katolikus pap lett volna, nem beszélgetnénk itt. (Nevetés.)

A: A nagymamának gazdag délvidéki kereskedő családja volt. Lovaik voltak, nagy méneseik, aztán meg vízimalmaik a Dunán.

E: Később üzletet vettek bent a városban.

A: Te is járták ott, amikor lementünk halottak napján Bajára. Azóta cukrászda lett.

E: Fűszer és gyarmatáru kereskedés volt. Kislányként gyakran jártam ott, még a háború előtt. Üvegekben cukorkát tartottak a pulton, narancsot is árultak, meg tengeri halakat hordóban jég között. A nagymamám zongoraművésznék készült, aztán hozzá kellett mennie Cserba Györgyhez, hogy a két kereskedőcsalád vagyona egyesüljön. Én tőle tanultam zongorázni. Amikor még jól ment a családnak házi koncerteket adtak fogadott muzsikussal és a nagymama zongorázott. Hat gyermekük született, nagymamád volt a legidősebb. Szerették volna, ha a gyerekeik a hajlamaiknak élhetnek. Ebből persze butaságok is kisültek, de nagymamád így tudott egyetemre menni.

A: Sajnos nem végezte el a magyar-francia szakot, mert megismerte nagypapádat a könyvtárban. Az Iliászt olvasta aznap állítólag, amikor a nagypapa megszólította.

M: Nem haragudtak meg a kereskedő szülők, hogy ilyen szegény emberhez megy a mama feleségül?

E: Ellenkezőleg. Akkor a tanári pályának volt méltósága.

A: Volt presztízse.

E: Nagyon normálisan fogták fel. Ők sokat dolgoztak, azt gondolták, hogy egy tanár is megél a munkájából, akár a kereskedő. Amúgy anyukám legfeljebb valami kereskedősegédhez tudott volna feleségül menni. Attól magasabb rangnak számított egy középiskolai tanári pálya.

M: Mit tudtok a nagypapa tanítási módszereiről?

A: Én nem sokat, de azt tudom, hogy csöndes, szigorú ember volt. Csak felnézett a szemüvege mögül, ha nem tetszett neki valami, legvégső esetben felemelte a mutatóujját és azzal fenyegetett meg. De akkor már nagyon mérges volt, ha hangoskodtunk otthon. Emó! Téged tanított? Nem?

E: Először Pécssett, majd szegeden kapott állást. Én Pécssett születtem. Aztán már Baján egész közlelről tapasztaltam a tanítási módszereit. Utolsó évben (1949), amikor elvitték az apácákat, mert a Miasszonyunk Leány Líceumba jártam, ahol apácák tanítottak, érettségi előtt átvette az osztályunkat apu történelemből. Nagyon veszélyes idők voltak akkor. Féltett, hogy önfejlűsködök majd, és tönkreteszem a jövőmet. A legnagyobb szeretettel és odaadással segített bennünket a megváltozott helyzetben. Biztosan tudod, hogy utána jött a Rákosi-rendszer. Nem nagyon kellett fegyelmeznie, mert rajongtunk érte. Ha mégis, akkor tényleg csak ránézett szigorúan a beszélgetőre. Arra nem emlékszem, hogy felemelte volna az ujját. Talán nem volt rá szükség. Azóta is minden évben összejlövünk, hogy emlékezzünk a régi dolgokra. Ebben az évben azonban megegyeztünk, hogy már csak öten maradtunk az osztályból, többet nem találkozlunk. Nagyon öregek lettünk. Jó, hogy most írod ezt a dolgot, legalább továbbadok neked valamit, amit idáig őrlztünk.

M. asszony: Nagymamád és nagypapád mindenkire nagy hatással volt. Nagyon szegények voltak a szüleim, sokat kellett dolgoznom a háború után. Nagypapád biztatott, hogy olvassak, adott nekem könyveket a saját könyveiből. Nagymamád sokat segített a tanulásban, de nem fogadott el tőlem pénzt. Nem is lett volna miből fizetnem. Anyukád barátnője voltam, sokat jártam hozzájuk. Amikor leérettséglztem egy gyárban dolgoztam adminisztrátorként. Nagypapád biztatott, hogy tanuljak tovább. Az ő javaslatára lettem tanítónő. Nagyon sokat köszönhetek anyukád családjának, hogy felkaroltak egy ilyen szegény kislányt, mint amilyen én voltam.

A: Mind a hárman pedagógusok lettünk. Anyu mindig fogadott otthon tanítványokat. Egész életében sajnálta, hogy nem végezte el az egyetemet. Talán ezért taníttattak minket erőn felül. Sokszor kellett nélkülözniük, hogy tanulni tudjunk. Három lány és egy fiú gyerek. Mindannyian diplomások lettünk. Hajninak (a legkisebb testvére édesanyámnak) orvosi diplomája lett, pedig akkor már apu nyugdíjas volt.

M: Másra emlékeztek még?

E: Sok mindenre, de leginkább arra, hogy apu mennyire tudott figyelni mindenre, és milyen udvariasan bánt a tanítványaival. Nagyon demokratikus volt. Nem volt mániája a tekintély. Egy időben helyettesített abban az iskolában, ahol én is gyakorló tanár voltam. Egyszer engem is helyettesített, és beírt jegyeket az osztályomnak. A tanáriban kérdőre vontam a „kollégát”. Elismerte, hogy nem kellett volna beavatkoznia. A vita alatt egyáltalán nem tegezett, úgy bánt velem, mint egy kollégával.

A: Erre emlékszem. Sokáig emlegették anyuval. Otthon már nagyon nevettek. Apu teljesen viccesen fogta fel. Nagyon tetszett neki, hogy így kiálltál magadért.

M. asszony: A tudást tartották a legfontosabbnak. Mindenkit erre sarkalltak a környezetükben. Nem voltak gazdag emberek, de rendesen éltek és másokat is segítettek.

E: Apunak mindig volt állása és el tudta tartani a családját a legnehezebb időkben is.

A: A dédszüleidet meg kiápolták becsülettel, úgyhogy biztos nem bánták meg, hogy hozzá adták a lányukat. Vele kapcsolatban mindig azt mondta nagyapád, hogy okos kislány vagy. Engedjük, hogy az legyél, ami akarsz. Nagymama is mindig ezt mondogatta.

M: Tanár akartam lenni, mint nagyapám.

M. asszony: Mindenre hatással voltak a tudásukkal, emberségükkel.

A: Nagymama mindig azt mondta, hogy neki négy diplomája lett azzal, hogy a négy gyereke diplomás lett.

M: Nagyon érdekes volt veletek ez a múltidézés. Köszönöm a beszélgetést.

8.2 Cserba Aranka önéletrajzának szövege:

„1907-ben Baján születtem, édesapám kiskereskedő volt. Öt másik testvéremmel Baján jártam iskolába. Gimnáziumi tanulmányaimat pedig Budapesten végeztem. Végeztem egy éves kereskedelmi tanfolyamot, de varni és szőni is tanultam. Egyetemi tanulmányaimat Pécsen kezdtem meg, de nem fejezhettem be, mert közben férjhez mentem. Férjem, Márton Imre tanár, akkor már Pécsen tanított a gyakorló gimnáziumban.

A családfenntartás gondján úgy segítettem, hogy gyenge tanulókat segíteni jártam házakhoz. A nyár folyamán pedig, mivel nem kaptam fölkérést selyemgubó beváltó voltam. 1936-ban Szegedre helyeztek át bennünket. Férjem 1942-ig a Klauzál Gábor Gimnáziumban tanított. Közben szüleim tönkrementek, ezért Bajára helyeztettük magunkat, hogy segítségükre lehessünk. A felszabadulás utáni napokban férjem, néhány kartársával, megindította az iskolai munkát, én pedig otthont nyújtottam a szovjet katonáknak. Hosszú hónapokon keresztül éltünk együtt baráti egyetértésben, bizony sokszor segítségükre voltak a melegszívű szovjet emberek. Közben negyedik gyermekünk is megszületett. (Az édesanyám.) A család fenntartása érdekében nehéz fizikai munkákat végeztem, de időt szakítottam arra, hogy korrepetáljak, és az óvodai faliújságra cikkeket írok. Azt hiszem, férjem közéleti szerepét jól ismerik, csak annyit, hogy jó munkájáért a felszabadulás óta háromszor tüntették ki. A bajai pedagógustársadalomban ma is szaktekintélynek számít. Azért szeretnék elhelyezkedni, hogy én is részt vehessek a termelő munkában és segítsék férjemnek nagy családjunk

fenntartásában. Három gyermekünk még iskolás, csak a negyedik önellátó. Kelt: Baja
1954. március 15-én. Márton Imréné Cserba Aranka”

8.3 Márton Imre gimnáziumi érettségi bizonyítványa

1924-8. sz.

GIMNÁZIUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY.

Márton Imre

aki Fagyasárkányban, Vas megyében született 1904. évi
október hó 14-én, róm. kath. vallású, miután a
középiskolai tanfolyamot és pedig: az I-II. o t [1916/7-1918/9.] a körmendi áll. polg. iskolában, a IV-V. o t [1919/20-1920/1.] a szentgotthárdi áll. főgimnáziumban, a VI-VII. o t [1921/2-1922/3.] a vörcsi kegyesrendi főgimnáziumban, a VIII. o t [1923/4.] a szentgotthárdi áll. főgimnáziumban

elvégezte s feladás erkölcsi magaviseletet tanúsított, az alulírott bizottság előtt érettségi vizsgálatot tett, következő eredménnyel:

Magyar nyelvből és irodalomból	<u>jóles</u>
Latin nyelvből és irodalomból	<u>elégséges</u>
Történelemből	<u>elégséges</u>
Matematikából	<u>jó</u>
Fizikából	<u>jó</u>

A gimnázium többi tantárgyaiban következő előmenetelt tanúsított:

Hitt- és erkölcstanban	<u>jóles</u>
Görög-pótló irodalmi tanulmányban	<u>jóles</u>
Német nyelvben és irodalomban	<u>elégséges</u>
Bölcsészeti előtanban	<u>jóles</u>
Földrajzban	<u>jóles</u>
Természettudományban	<u>jó</u>
Rajzoló geometriában	<u>elégséges</u>
Hangverseny és társadalmi ismeretekben	<u>jó</u>

A fentebbiek szerint a szabályszerű követelményeknek megfelelően, 6. a tudományegyetem jogi és orvosi kara és matematika-termesztudományi tanulmányaira, valamint a műegyetemre, az állatorvosi, a bányászati és erdészeti főiskolákra és a gazdasági akadémia érettnak nyilvánítjuk.

Erről neki a szentgotthárdi m. kir. állami főgimnázium pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt kiadjuk.

Kelt Szentgotthárd 1924. évi június hó 7-én

Dr. Fehér Eno
a vizsgálo-bizottság elnöke.

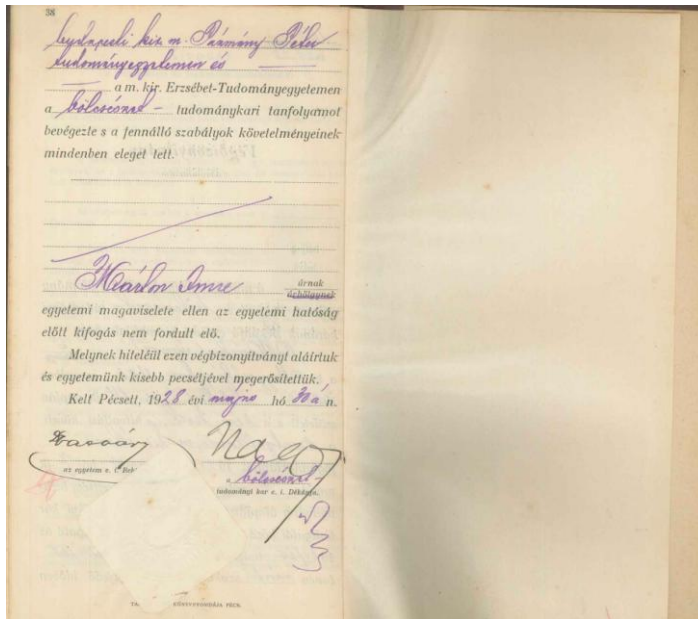
Mathias Antal
igazgató.

Vakarcz Balázs
a magyar nyelv és irodalom tanára.
Kölykóczy
a latin nyelv és irodalom tanára.
Dr. Gábor
a történelem tanára.
Dr. János
a matematika-fizika tanára.

a vizsgálo-bizottság tagjai.

A/2. minta, 905. rakt. sz. M. kir. tud.-egyetemi nyomda.

[illegible]

8.6 Márton Imre tanári diplomája

8.7 Cserba Aranka leánygimnáziumi bizonyítványa

11 szdm
1923-24

Leánygimnáziumi bizonyítvány

Cserba Aranka a hallgatói rendes tanulói
akik 1923. évi oktatási évi 12. n. napján
Bécs-Budapesti Leánygimnáziumban az oktatási évi 12. n. napján
készenléti vizsgát tette és a vizsgaeredménye alapján a következő
osztályban tanulni fog az 1923-24. évi iskolai évi a következő
osztályzatok szerint:

Egyes tárgyakban tanult előmenetele:	
a) Rendes tárgyakban:	
Hét és erkölcs	Általános és magyar nyelv
Magyar nyelv és irodalom	Terméktan
Latin nyelv és irodalom	Élettan
Német nyelv és irodalom	Földrajz
Franciá nyelv és irodalom	Élet és természet
Olvasmányok	Német nyelv és irodalom
Történelem	Élet
Földrajz	Tanulmányok
Memorizálás	Német nyelv és irodalom
Német nyelv és irodalom	
b) Rendkívüli tárgyakban:	
Magyar nyelv és irodalom	
Iskolai dolgozatokból keltetett aláírás	

A mulasztott órák száma: igazolt 12. n.; igazolatlan

Értékelési megnevezés: *jeles*

A tanulói tanterv szerinti határozata: *érettségi vizsgára felkészült*

Kelt: Bécs-Budapest, 1923. évi oktatási évi 12. n.

[Signature] igazgató *[Signature]* osztályfőnök

Közp. nyomat. 1919. évi 8. sz. Számjegyző: Budapest, 1923. évi 12. n.

8.8 Cserba Aranka leánylíceumi érettségi bizonyítványa

11 szdm
1923-24

LEÁNYLICEUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY

Cserba Aranka Rozália
akik 1923. évi oktatási évi 12. n. napján az oktatási évi 12. n. napján
a hallgatói rendes tanulói vizsgát tette és a vizsgaeredménye alapján a következő
osztályban tanulni fog az 1923-24. évi iskolai évi a következő
osztályzatok szerint:

Egyes tárgyakban tanult előmenetele:	
a) Rendes tárgyakban:	
Hét és erkölcs	Általános és magyar nyelv
Magyar nyelv és irodalom	Terméktan
Latin nyelv és irodalom	Élettan
Német nyelv és irodalom	Földrajz
Franciá nyelv és irodalom	Élet és természet
Olvasmányok	Német nyelv és irodalom
Történelem	Élet
Földrajz	Tanulmányok
Memorizálás	Német nyelv és irodalom
b) Rendkívüli tárgyakban:	
Magyar nyelv és irodalom	
Iskolai dolgozatokból keltetett aláírás	

A mulasztott órák száma: igazolt 12. n.; igazolatlan

Értékelési megnevezés: *jeles*

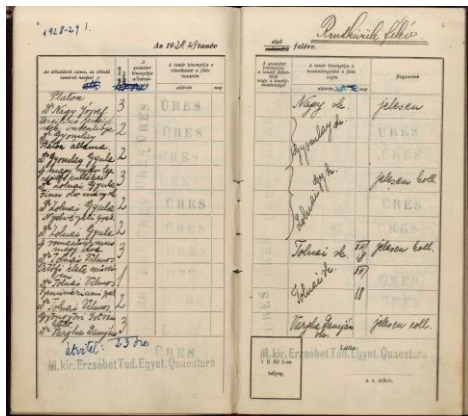
A tanulói tanterv szerinti határozata: *érettségi vizsgára felkészült*

Kelt: Bécs-Budapest, 1923. évi oktatási évi 12. n.

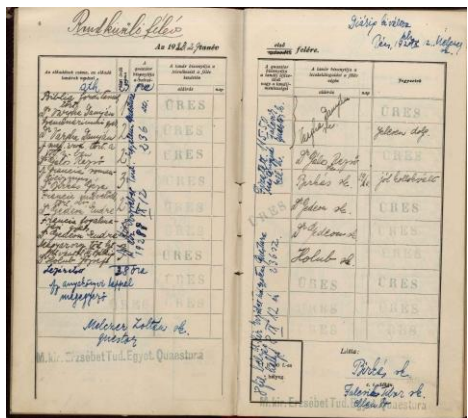
[Signature] igazgató *[Signature]* osztályfőnök

Közp. nyomat. 1919. évi 8. sz. Számjegyző: Budapest, 1923. évi 12. n.

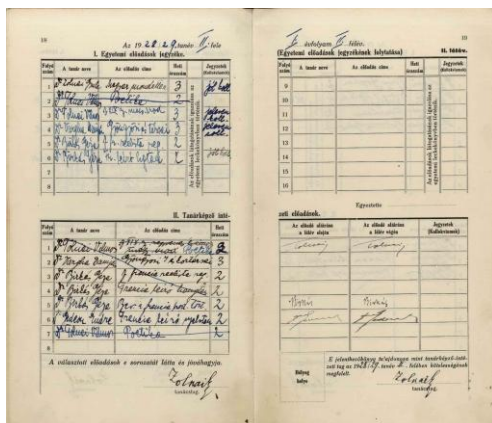
8.11 Cserba Aranka egyetemi leckekönyv2

8.12 Cserba Aranka egyetemi leckekönyv3

8.13 Cserba Aranka egyetemi jelentkezőkönyv

8.14 Cserba Aranka képe az egyetemi diákigazolványából

8.15 Márton Imre gyakorló tanárként Szegeden

8.16 Márton Imre főiskolai tanárként Baján